

Prekybos žmonėmis ir fiktyvių santuokų prevencija: daugiasdisciplininis sprendimas

Mokymams skirta
metodinė medžiaga

Prekybos žmonėmis ir fiktyvių santuokų prevencija: daugiasdisciplinis sprendimas (HESTIA)

Remiantis susitarimu Nr. HOME/2013/ISEC/AG/THB/4000005845
bendrai finansuojamas Europos Sąjungos nusikalstamumo prevencijos ir
kovos su nusikalstamumu programos lėšomis

Dėmesio! **VISA PARĄ** veikia Lietuvos Caritas programos SOS numeris **+370 679 61617**, skirtas konsultuoti, patarti ir informuoti nukentėjusius nuo įvairių prekybos žmonėmis formų, prostitucijos, seksualinės prievartos, pabėgusius nepilnamečius. Šiuo numeriu skambinti mums kviečiame ir šeimų narius, bet kokių tarnybų atstovus, įtariančius apie galimą išnaudojimo, smurto ar apgavystės atveją. Mūsų specialistų komanda – socialinė darbuotoja, psichologė ir teisininkas – pasiruošę padėti tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų.

Daugiau informacijos www.anti-trafficking.lt

Išnaudotojiškų fiktyvių santuokų skaičiaus mažinimas – instruktorių mokymui skirta metodinė medžiaga

Prekyba žmonėmis – visame pasaulyje aktualus klausimas, todėl įvairios institucijos, tarnybos ir nevyriausybinės organizacijos nenuilsdamos darbuojasi, kad sumažintų jos mastą. Visgi nė vienai pasaulio valstybei nėra pavykę visiškai panaikinti prekybą žmonėmis, nors mes labai gerai žinome jos egzistavimo priežastis. Mes vis dar nesugebame visiškai ją nugalėti, nes vystantis pasaulinei ekonomikai ir vykstant migracijos procesams paklausa diktuoja pasiūlą. Egzistuoja pigios darbo jėgos, seksualinių paslaugų ir nusikalstamais tikslais ketinamų panaudoti žmogiškųjų išteklių poreikis. Paklausa skatina prekybos žmonėmis organizatorių ir verbuotojų vykdomos neteisėtos veiklos plėtrą, todėl kenčia įvairių visuomenės grupių atstovai: ir išnaudojamaisiais tapę asmenys bei jų giminaičiai, ir apskritai visa visuomenė. Siekiant tikslingai neutralizuoti prekybą žmonėmis skatinančius asmenis, vyriausybės pareiga yra dirbti ir bendradarbiauti su nevyriausybiniais sektoriumi ir visuomene. Būtina nuolat informuoti visuomenę, šviesti specialistus, rasti ir bausti kaltuosius, teikti pagalbą, paramą ir apsaugą prekybos žmonėmis aukoms.

Visame pasaulyje šalys deda dideles pastangas siekdamas sumažinti prekybos žmonėmis fenomeno mastą ir apsaugoti žmones nuo išnaudojimo. Visuomenė yra nuolat informuojama apie prekybą žmonėmis. Nepaisant pastangų užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir kovoti su ja, dažniausiai tai reiškia darbą su pasekmėmis, t. y. pagalbos aukoms teikimą. Spartaus modernių technologijų, kurias nusikalstamai stengiasi panaudoti siekdami nelegalių tikslų, vystymosi amžiuje mes turime ir visada turėsime svarbias priemones nusikalstamam verslui panaikinti – žinias, įgūdžius, norą tobulėti, kūrybinį potencialą ir paskatą tęsti kovą su prekyba žmonėmis.

Išnaudotojiška fiktyvi santuoka – tai asmens išnaudojimas, todėl HESTIA projekto valstybių partnerių grupė dvejus metus dirbo siekdama užtikrinti įrodymais (faktais ir skaičiais) pagrįstą situacijos analizę ir universalią ekspertų ir praktikų mokymo metodiką, kad jiems būtų prieinamos veiksmingos kovos su šia išnaudojimo forma priemonės.

Norėčiau, kad visi žinotų, būtų informuoti, dėmesingi ir neliktų abejingi, nes mes galime šią situaciją ištaisyti teikdami pranešimus, bendradarbiaudami ir suteikdami pagalbą. Kartu reikia atsižvelgti, kad nė vienas nėra apsaugotas nuo prekybos žmonėmis ir galiausiai pats gali atsidurti prekybos žmonėmis aplinkybių auka.

Lāsma Stabiņa, HESTIA projekto „Prekybos žmonėmis ir fiktyvių santuokų prevencija: daugiasdisciplinis sprendimas“ vadovė, nacionalinė kovos su prekyba žmonėmis koordinatorė, Latvijos Respublikos vidaus reikalų ministerija

IŽANGA

Mieli instruktoriai!

Siekiant paskatinti pasaulinio „išnaudotojiškos fiktyvios santuokos“ reiškinio panaikinimą, šioje metodinėje medžiagoje pateikiamas ir teorinis pagrindas, ir praktinė temos dalis, kurią galite toliau pildyti ir naudoti būsimuose mokymuose.

Organizuojant mokymą itin svarbu tiksliai suformuoti įvairių profesijų atstovų grupes, nes išgirsti prekybos žmonėmis aukos istoriją progą turi kiekvienas visuomenės narys; visgi tam kad situacija būtų išspręsta, konkrečiais atvejais būtinas kelių specialistų dalyvavimas. Svarbu, kad šie specialistai vienas kitą išklaustyti, sužinotų apie kiekvienos profesijos kompetencijas ir susitiktų akis į akį, nes tik tuomet jų bendradarbiavimas teikiant pagalbą prekybos žmonėmis aukai bus efektyvus ir profesionalus.

Ši metodinė medžiaga, kaip įkvėpimo didinti informuotumą šia tema šaltinis, gali būti paranki visiems, kurie jaučia empatiją aukoms ir nori padėti savo kolegoms.

Metodinės medžiagos autoriai tikisi, kad ji jus pastūmės mokyti naujus instruktorius ir diskutuoti šia tema ne tik spalio 18 d., kai Europa pažymi kovos su prekyba žmonėmis dieną, bet ir kiekvieno susitikimo su specialistais metu.

Programos autoriai:

Sandra Zalcmāne, draugijos „Prieglobstis „Saugūs namai““ vadovė, socialinė darbuotoja

Vadims Nazarovs, Latvijos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Valstybės policijos Centrinio kriminalinės policijos departamento Kovos su organizuotu nusikalstamumu skyriaus trečiasis poskyris (kovai su prekyba žmonėmis)

Apie mokymo programą

Mokymo programos **tikslas** yra paruošti tolesnio įvairių specialistų švietimo instruktorius, didinti specialistų informuotumą šia tema, taip pat skatinti visuomenės informuotumą šiuo klausimu apskritai.

Pagrindinės mokymo programos **užduotys**:

- susisteminti specialistų žinias apie prekybą žmonėmis
- pagilinti žinias apie išnaudotojiškas fiktyvias santuokas kaip prekybos žmonėmis formą
- parodyti specialistams, kad kiekviename etape įmanoma sustabdyti fiktyvių santuokų procesą ir apskritai užkirsti kelią žmonių išnaudojimui šia prekybos žmonėmis forma.

Mokymo programos **tikslinę grupę** sudaro įvairių sričių specialistai: socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai, žiniasklaidos atstovai, mokytojai / pedagogai, sveikatos priežiūros specialistai, jaunimo centrų ir socialinės priežiūros centrų darbuotojai, sienos apsaugos pareigūnai, bibliotekininkai, valstybinės darbo biržos skyrių darbuotojai, įdarbinimo agentūrų darbuotojai, oro uostų darbuotojai, globėjai, teisininkai, prokurorai ir pan.

Mokymo programos metodika

Mokymo programos įsisavinimo tikslais siūloma aprašomoji dalis ir užsiėmimų metu naudotinų metodų aprašymas, pateikiamas 2 priede, kurį galite nevaržomai papildyti kitais metodais. Kaip įžvalga 3 priede nurodytos kelios prevencinės veiklos „tikslinės grupės“, o 4 priede – vaizdo įrašų nuorodos.

Mokymo programos priede pateikiami socialinių atvejų aprašymai, t. y. 1 priede, kuriuo naudotis galite ir viso mokymo kurso metu, ir įsisavinant konkrečias temas.

TURINYS

Ižanga.....	4
Apie mokymo programą.....	5
1. „Prekybos žmonėmis“ koncepcija ir tikslas	8
1.1. Prekybos žmonėmis apibrėžtis.....	8
1.2. Prekybos žmonėmis prielaidos.....	10
2. Fiktyvios santuokos fenomenas.....	12
2.1. Fiktyvi santuoka imigracijos aspektu	12
2.2. Fiktyvi santuoka kaip verslo rūšis	14
2.3. Fiktyvi santuoka kaip prekybos žmonėmis forma – išnaudotojiška fiktyvi santuoka	14
2.4. Išnaudotojiškų fiktyvių santuokų scenarijai.....	14
2.5. Fiktyvios santuokos ir išnaudotojiškos fiktyvios santuokos: panašumai ir skirtumai	16
3. Verbavimo mechanizmas	17
4. Aukos pažeidžiamumas, pažeidžiamumo formos ir veiksniai.....	18
5. Fiktyvių santuokų požymiai	20
6. Paramos išnaudotojiškų fiktyvių santuokų aukoms sistema.....	21
6.1. Ryšys su prekybos žmonėmis auka	22
6.2. Išnaudotojiškų fiktyvių santuokų pasekmės.....	24
7. Prevencinės priemonės išnaudotojiškų fiktyvių santuokų reiškinio mastui mažinti	27
8. Kaip naudotis šioje metodinėje medžiagoje pateikta informacija?.....	27
Rekomenduojama literatūra.....	29
1 priedas – Socialiniai atvejai	30
2 priedas – Metodų aprašymas.....	37
3 priedas – Tikslinės grupės	41
4 priedas – Vaizdo įrašų nuorodos.....	42

1. „PREKYBOS ŽMONĖMIS“ KONCEPCIJA IR TIKSLAS

1.1. Prekybos žmonėmis apibrėžtis

Prekybos žmonėmis sąvoka apibrėžta remiantis 2000 m. lapkričio 15 d. Jungtinių Tautų protokolu dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančiu Jungtinių Tautų konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą¹. Protokole prekyba žmonėmis apibrėžiama kaip *žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti*. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą.

Prekybos žmonėmis apibrėžtis yra itin svarbi, nes ji leidžia tam tikras veiklos rūšis kvalifikuoti kaip nusikaltimą ir pripažinti jas tokiu. Apibrėžtis turi būti suprantama plačiausia prasme, apimančia įvairiausias aplinkybes ir veiklas; todėl ji leidžia lengviau identifikuoti prekybos žmonėmis atvejus ir išvengti situacijų, kai konkretus atvejis nėra laikomas nusikaltimu dėl neišsamios apibrėžties.

2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos², pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, kartu su nacionaliniais teisės aktais numato galimybę apsaugoti prekybos žmonėmis auką nuo persekiojimo ar bausmės už nusikalstamą veiklą, kaip antai suklastotų dokumentų naudojimas arba nusikaltimai pagal teisės aktus dėl prostitucijos ar imigracijos, kuriuos jie buvo priversti padaryti tiesiogiai dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis aukomis.

Siekiant kovoti su naujausiomis prekybos žmonėmis tendencijomis, įskaitant asmenų išnaudojimą nusikaltimams įvykdyti, pavyzdžiui, prekybai žmonėmis santuokos sudarymo tikslais, buvo parengta 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Minėtoji Direktyva įtvirtina platesnę prekybos žmonėmis sąvoką nei apibrėžta Tarybos pamatiniame sprendime 2002/629/TVR, nes apima papildomas išnaudojimo apraiškas.

¹ Jungtinių Tautų protokolai dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą; https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-international-legislation-uk/united-nations/united-nations-protocol-prevent_en

² 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos — <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:32011L0036>

Direktyva 2011/36/ES išplečia išnaudojimo rūšis pagal asmenų panaudojimą nusikalstamai veiklai, t. y. asmens dalyvavimą įvykdant nusikaltimus, už kuriuos numatytos baudžiamosios sankcijos ir kurie yra susiję su nusikaltimo dalyvių gaudama finansine nauda. Šiauresne reikšme ši norma taikoma su prekyba žmonėmis susijusiems nusikaltimams, jeigu jie iš dalies įvykdyti (bet kuriame etape) valstybės narės teritorijoje arba juos įvykdęs nusikaltėlis yra tos valstybės narės pilietis. Plačiau reikšme Direktyva taikoma ir nusikaltimams, įvykdytiems juridinio asmens, kurio savo valstybės teritorijoje vykdo veiklą, naudai arba padarytiems asmens, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje, tarsi tas nusikaltimas būtų buvęs įvykdytas prieš tos valstybės narės pilietį arba asmenį, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra toje valstybėje narėje.

Baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis, kurie įvykdyti ne valstybės narės teritorijoje

Remiantis Direktyvos 2011/36/ES reikalavimais, kiekviena valstybė narė turi su prekyba savo šalies piliečiais susijusius nusikaltimus padariusiems asmenims taikyti baudžiamąsias procedūras, pradėdama baudžiamąjį procesą neatsižvelgiant į tai, ar prieš asmenį įvykdyta su prekyba žmonėmis susijusi veikla yra laikoma baudžiamuoju nusikaltimu teritorijoje, kurioje ji įvykdyta (užbaigta). Kad būtų pradėta baudžiamoji byla, aukos pareiškimas nėra būtinas, kai nusikaltimas padaromas (užbaigiamas) užsienio valstybėje. Direktyvoje nėra nustatyti jokie privalomi reikalavimai ir draudimai dėl prekybos žmonėmis aukų suėmimo, sulaukymo arba uždarymo kalnimo įstaigose. Direktyvoje įtvirtinta nuostata, kad prekybos žmonėmis aukos apsaugos sąlyga neturėtų būti pašalinama galimybė tą asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn ir bausti. Tokios apsaugos tikslas – užtikrinti aukų žmogaus teises, išvengti tolesnės viktimizacijos ir paskatinti jas būti liudytojais baudžiamosiose byloje, iškeltose nusikalstamą veiklą padariusiems asmenims. Šia apsaugos sąlyga neturėtų būti pašalinama galimybė traukti baudžiamojon atsakomybėn ir bausti už nusikalstamas veikas, kurias asmuo tyčia padarė arba dalyvavo jas darant.

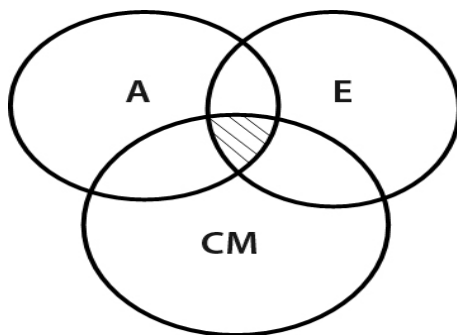
Direktyvoje numatytos šios maksimalios bausmės už nusikalstamas veikas:

- ne trumpesnė kaip penkerių metų laisvės atėmimo bausmė;
- ne trumpesnė kaip dešimties metų laisvės atėmimo bausmė, jeigu byloje yra sunkinančių aplinkybių (pavyzdžiui, nusikalstama veika „buvo padaryta panaudojant sunkų smurtą, arba aukai padaryta ypač didelė žala“).

1.2. Prekybos žmonėmis prielaidos

Prekybos žmonėmis prielaidų kompleksas rodo suplanuotą arba įvykdytą prekybą žmonėmis.

Išnaudojimo (E) tikslais vykdoma veikla (A), kuri apima **priverstinių metodų taikymą (CM)** siekiant užsitikrinti aukos veiksmų kontrolę, **pripažįstama prekyba žmonėmis (AECM)**.

Prekybos žmonėmis prielaidų kompleksas apima **veiklą, kuria siekiama pasinaudoti tyčia paveiktomis (priverstomis) aukomis arba jas išnaudoti**.

Prekybos žmonėmis prielaidos:

- Veikla (A):** gali apimti tokią veiklą kaip asmenų pervežimas, perdavimas, slėpimas, apgyvendinimas arba priėmimas, įskaitant apsikeitimą kontrole arba jos perdavimą.
  - **verbavimas** – asmens įtraukimas į prekybą žmonėmis, derybų vedimas, trečiųjų asmenų pasitelkimas, darbo skelbimų paskelbimas žiniasklaidoje ir pan.;
  - **asmens pervežimas** ir (arba) **pagrobimas** – asmens pervežimas iš vienos vietos į kitą sausumos, oro, vandens transporto priemone; asmens pristatymas į reikiamą vietą, jo lydėjimas ir pagalba išvykstant (atvykstant);
  - **perdavimas** – užverbuoto ir išnaudojimui pristatyto asmens palikimas arba perdavimas kitam asmeniui;
  - **apgyvendinimas** – gyvenamosios vietos suteikimas asmeniui, jo judėjimo kontrolė;
  - **slėpimas** – asmens buvimo vietos slėpimas; kitiems asmenims neleidžiančių jį surasti sąlygų užtikrinimas;
  - priėmimas – pristatyto (pagrobto) asmens laukimas ir priėmimas;
  - **apsikeitimas kontrole** – asmens veiksmų priežiūra ir valdymas.

Minėtai veikai būdingi tiesioginiai nusikalstamą veiką vykdančio asmens ketinimai. Prekybos žmonėmis veikla negali būti vykdoma dėl neatsargumo, o tai reiškia, kad asmuo žino, kad jo veikla yra žalinga, ir ją vykdo sąmoningai, sudaro sąlygas ją vykdyti, taip pat planuoja žalingas nusikaltimo pasekmes ir siekia, kad jos atsirastų.

2. Išnaudojimas (E) apima nusikalstamus asmens išnaudojimo būdus (platesne reikšme tai laikoma laisvės kontroliuoti savo kūną arba psichologinės laisvės netekimu), t. y. asmenų dalyvavimą vykdant seksualinę prievartą, prievartą atlikti darbą ar teikti paslaugas (elgetavimas), asmenų laikymą vergijoje (ar į vergiją panaši praktika), priverstinę tarnystę, išnaudojimą įtraukiant į nusikalstamą veiką arba organų išėmimą.

Išnaudotojiškos fiktyvios santuokos kontekste tai turėtų būti suprantama kaip asmens dalyvavimas vykdant baudžiamąją veiką (fiktyvios santuokos, sukčiavimas, kitų aukų verbavimas), už kurią numatytos baudžiamosios sankcijos ir kuri yra susijusi su nusikaltimo dalyvių finansine nauda.

Išnaudojimas gali būti skirtingų formų, tačiau dažniausiai susiduriama su šiomis išnaudojimo formomis, susijusiomis su išnaudotojiškais fiktyviomis santuokomis:

1) **dalyvavimas vykdant nusikalstamą veiką** – sudarant fiktyvias santuokas, gana dažnai ir vykdant kitą neteisėtą veiklą, pavyzdžiui, vagystes, kitų aukų verbavimą;

2) **priverstinių seksualinių paslaugų teikimas** fiktyviam vyrui, gana dažnai jo giminaičiams ir (arba) draugams;

3) **vergijos sąlygos** – asmens laisvės apribojimas, visapusiška kontrolė: asmuo negali išeiti iš kambario, bendrauti su giminaičiais ar draugais, privalo laikytis nepažįstamų tradicijų ir pan.; psichologinis ir fizinis smurtas, visiška ekonominė priklausomybė, gyvenimas patiriant nuolatinę grėsmę.

3. Priverstinių metodų (CM) tikslas – priversti auką manyti, kad ji negali atsisaityti teikti tam tikras paslaugas pati nepatirdama grėsmės ar neužtraukdama jos savo giminaičiams.

Prekybos žmonėmis kontekste gali būti taikomi šie priverstiniai metodai:

- **smurtiniai** – grasinimai, jėgos panaudojimas ar kitos prievartos formos; Smurtas gali pasireikšti keliomis formomis:
  - Fizinis smurtas – jėgos panaudojimas bet kokia forma ir bet kokių asmens fiziniam saugumui grėsmę keliančių priemonių ir būdų panaudojimas prieš asmens valią. Jis taip pat gali pasireikšti nekeliant fizinio skausmo ar kūno sužalojimų, kai kaltas asmuo apriboja aukos judėjimą, suriša ją ar izoliuoja uždaroje patalpoje, laiko auką, ją stumdo ar spardo ar kitaip panaudoja fizinę jėgą; taip pat sukelia sąmonės netekimą auką

- apsvaigdamas stipriomis, nuodingomis, narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis.
- Psichinis (emocinis) smurtas – informacija, kuria siekiama pakenkti kitam asmeniui (grasinamo pobūdžio informacija), taip pat informacija, kurią kaltas asmuo perduoda aukai (grasinamas poveikis). Paprastai jis vykdomas darant informacinį poveikį kitos asmens psichikai, pasitelkiant poveikio psichikai veiksnius, pavyzdžiui, psichiką traumuojančio pobūdžio informaciją.
  - Seksualinis smurtas – seksualinio pobūdžio veiklos vykdymas arba asmens įtraukimas į seksualinę veiklą prieš to asmens valią.
  - Psichologinis smurtas – tyčiniai veiksmai, kuriais, pasitelkiant prievartą ar grasinimus, padaroma didelė žala asmens psichiniam neliečiamumui. Taip pat tokia veikla kaip persekiojimas – tyčiniai veiksmai, kai pakartotinai grasinama kitam asmeniui, priverčiant jį baimintis dėl savo saugumo.
  - **nesmurtiniai** – apgaulė, sukčiavimas, suklaidinimas, piktnaudžiavimas galiomis arba pažeidžiama padėtimi:
    - **apgaulė** pasireiškia kaip asmens apgaudinėjimu tyčia teikiant neteislingą informaciją arba nuslepiant tam tikrą informaciją.
    - **sukčiavimas** – kenksminga veikla asmens užverbavimo tikslais pasinaudojant aukos pasitikėjimu ar apgaulė. Nusikaltėlis jau iš pradžių ketina nevykdyti savo įsipareigojimų aukai, ir taip pasireiškia piktnaudžiavimas aukos pasitikėjimu.
    - **suklaidinimas** – tai kompleksinė veikla, nukreipta prieš auką teikiant klaidingą informaciją, skatinanti ar galinti paskatinti tą asmenį priimti sprendimą nusikaltėlio naudai, nors priešingu atveju jis jo nebūtų priėmęs.

2. FIKTYVIOS SANTUOKOS FENOMENAS

2.1. Fiktyvi santuoka imigracijos aspektu

Remiantis 1997 m. gruodžio 4 d. Tarybos rezoliucija 97/C 382/01 dėl priemonių, kurių reikia imtis kovai su santuokomis iš išskaičiavimo³, pripažįstama, kad šių santuokų tikslas yra apeiti įstatymus, kad trečiųjų šalių piliečiai galėtų patekti į Europos Sąjungos teritoriją ir joje gyventi.

Apytiksliai 30 % leidimų gyventi Europos Sąjungos valstybėse narėse pirmą kartą išduodama šeimos susijungimo tikslais. Šiuo metu Europos Sąjungoje nustatoma vis daugiau atvejų, kai trečiųjų šalių piliečiai, piktnaudžiaudami šeimos susijungimo teise kreipiasi dėl juridinės teisės pasilikti Europos Sąjungoje suteikimo.

³ 1997 m. gruodžio 4 d. Tarybos rezoliucija dėl priemonių, kurių reikia imtis kovai su santuokomis iš išskaičiavimo; [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997Y1216\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997Y1216(01))

Tikroje santuokoje vyras ir žmona turi pareigą rodyti abipusį pasitikėjimą, rūpintis viena skitu ir kartu rūpintis šeimos gerove. Abiejų sutuoktinių pareiga yra iš jungtinės sutuoktinių nuosavybės padengti šeimos ir bendras namų ūkio išlaidas siekiant bendromis jėgomis sukurti tikrą santuokinį gyvenimą gyvenantį ilgalaikį šeimos vienetą.

Santuokoje, įregistruotoje ne šeimai sukurti (fiktyvioje santuokoje), pavyzdžiui, siekiant optimizuoti tam tikrus civilinius ryšius (pavyzdžiui, siekiant įgyti tam tikrą pavardę, gauti mokesčių lengvatas, teisę į jauniems sutuoktiniams skiriamą socialinį būstą ir pan.), sutuoktiniai neturi vienas kitu rūpintis plačiausia prasme ir kartu išlaikyti namų ūkį.

Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad galimos fiktyvios santuokos požymiai yra šie:

- 1) asmenys kartu negyvena kaip sutuoktiniai arba skiria nepakankamai dėmesio iš santuokos kylančioms jų pareigoms;
- 2) sutuoktiniai niekada nėra susitikę iki santuokos;
- 3) jie nepakankamai žino apie atitinkamą asmenį (jo vardą, pavardę, pilietybę, pomėgius ir darbą), pavyzdžiui, nežino, kokiomis aplinkybėmis jie susipažino, kitos svarbios asmeninės informacijos apie partnerį, nemoka kalbos, kurią suprastų abu sutuoktiniai;
- 4) asmenys vienas kitam perveda pinigų sumą, kad galėtų sudaryti santuoką (išskyrus pinigus, perduotus kaip kraitis tų šalių piliečiams, kuriose yra įprasta dovanoti kraitį);
- 5) yra įrodymų, kad praeityje jie yra sudarę fiktyvias santuokas arba neteisėtai gyveno kurioje nors Europos Sąjungos valstybėje narėje.

Santuokos tarp Europos Sąjungos valstybės narės piliečio arba valstybėje narėje teisėtai gyvenančio trečiosios šalies piliečio ir trečiosios šalies piliečio pripažįstamos fiktyviomis santuokomis (santuokos, kuriomis nesiekama kurti šeimą), kurios sudaromos neteisėto trečiųjų šalių piliečių legalizavimo tikslais. Pagrindinis tokių santuokų tikslas – apeiti reglamentus dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo į Europos Sąjungą ir apsigyvenimo joje bei leidimo gyventi valstybėje narėje gavimo. Trečiųjų šalių piliečių legalizavimas Europos Sąjungoje pasinaudojant fiktyviomis santuokomis yra viena iš nusikalstamų veikų, kuriomis pažeidžiami migracijos reikalavimai.

Pagal bendrąją tvarką ir siūlantysis, ir piktybiškai pasiūlymą priimantis asmuo yra traukiami atsakomybėn už nusikaltimą. Nusikaltimo tikslas yra per trumpesniąją laiką ir mažesniais sąnaudomis pasiekti, kad trečiųjų šalių piliečiams Europos Sąjungos valstybėse narėse būtų suteiktas teisinis statusas.

Nusikaltimas pasireiškia aktyvia veikla, įskaitant vykdomą kitos valstybės teritorijoje arba už bet kurios valstybės ribų, dėl kurios trečiosios šalies piliečiui užtikrinama galimybė gyventi Europos Sąjungoje nesilaikant galiojančių migracijos procedūrų, susijusių su apsigyvenimu šalyje. Pavyzdžiui, asmens sutikimas pikta-

vališkai sudaryti fiktyvią santuoką arba perduoti savo asmens tapatybės dokumentus trečiosios šalies piliečiui, kad šis įrodytų, jog gyvena kartu su Europos Sąjungos piliečiu.

2.2. Fiktyvi santuoka kaip verslo rūšis

Kaip verslo rūšimi fiktyvia santuoka pasinaudojama pajamoms už paslaugos organizavimą gauti. Europolo pranešime dėl prekybos žmonėmis kaip finansinio verslo modelio nurodoma, kad už fiktyvias santuokas moterys gauna vidutiniškai 300,00–2 000,00 eurų, o organizuotos nusikalstamos grupuotės už fiktyvias santuokas skatinančias paslaugas (atranka–verbavimas, dokumentų rengimas, pervežimas, apgyvendinimas, legalizavimas – neteisėto gyventojų statuso užtikrinimas) uždirba vidutiniškai 10 000,00 eurų.

2.3. Fiktyvi santuoka kaip prekybos žmonėmis forma – išnaudotojiška fiktyvi santuoka

Jeigu pagal nacionalinę baudžiamąją teisę fiktyvios santuokos registracija siekiant trečiosios šalies piliečio legalizavimo Europos Sąjungoje pripažįstama nusikaltimu, kartu su prievartos / sukčiavimo požymiu nustačius ir sutuoktinio priklausomybę nuo kalto asmens, jo pažeidžiamumą arba tai, kad buvo pasinaudota asmens bejėgiška padėtimi, tokios išnaudotojiškos fiktyvios santuokos (**toliau – ESM**) yra kvalifikuojamos kaip prekybos žmonėmis forma, arba prievarta padaryti nusikalstamą veiką, ir tokiu atveju nereikia tikėtis kitų išnaudojimo formų apraiškų.

Sąlyginai „savanoriškas“ sutuoktinio sutikimas sudaryti suplanuotą santuoką siekiant trečiosios šalies piliečio legalizavimo Europos Sąjungoje nelaikomas dalyvavimu nusikalstamai sudarant fiktyvią santuoką, jeigu Direktyvos 2011/36/ES kontekste taikomi prievartiniai metodai. Įvykdžius šią nusikalstamą veiką sutuoktinis gali būti pripažintas prekybos žmonėmis auka.

Išnaudotojiškų santuokų atveju aukos kilmės šalyje dažniausiai naudojami metodai yra **sukčiavimas** (suklaidinimas dėl tikrojo kelionės į užsienio šalį tikslo) ir **naudojimasis asmens pažeidžiamumu**. Savo ruožtu išnaudojimas tikslinėje šalyje pasireiškia ekonominio pobūdžio grasinimais arba prievarta pasinaudojant asmens pažeidžiamumu.

2.4. Išnaudotojiškų fiktyvių santuokų scenarijai

Dažniausiai identifikuojami šie trys pagrindiniai fiktyvių santuokų scenarijai:

1) **Prekyba žmonėmis, kai asmuo priverčiamas sudaryti fiktyvią santuoką**

Pavyzdys. Siekdami savo tikslų du verbuotojai pasinaudojo pažįstama, turinčia nedidelę protinę negalią ir elgesio sutrikimų. Jie aukai pasakė, kad ji turės vykti į

Didžiąją Britaniją ir ten ištekėti. Kai nuotaka sužinojo, kad turės tuoktis su Pietryčių Azijos gyventoju, ji atsisakė tai padaryti. Pasinaudodami tuo, kad moteris buvo nuo jų priklausoma, verbuotojai grasinimais ir fiziniu poveikiu visgi priverstė auką vykti į Didžiąją Britaniją ir ištekėti už nurodyto jaunikio. Verbuotojai pasirūpino nuotakos pervežimu iki oro uosto ir perdavimu jaunikui Didžiojoje Britanijoje. Pietryčių Azijos pilietis apgyvendino auką savo namuose ir pasinaudodamas jos sveikatos būkle bei tuo, kad ji buvo nuo jo priklausoma, suorganizavo santuokos registraciją. Panaudodamas fizinę jėgą Pietryčių Azijos gyventojas ne sykį seksualiai išnaudojo auką, kad patenkintų savo lytinį potraukį. Gyvendama su juo, nuotaka kentė moralinį ir fizinį smurtą. Kai ji buvo atvežta į vietos ligoninę, jai buvo nustatyti kūno sužalojimai. Ligoninės personalas apie incidentą pranešė policijai.

2) Prekyba žmonėmis, kai asmuo iš pradžių sutiko sudaryti fiktyvią santuoką, bet vėliau buvo apgautas ir patyrė smurtą (paprastai priverstinis darbas, įtraukimas į nusikalstamas veikas ir seksualinis išnaudojimas).

Remiantis Direktyvos 2011/36/ES įžanginės dalies 14 punkto nuostatomis, jeigu prieš auką, Europos Sąjungos pilietę, naudojami priverstiniai metodai siekiant paraginti ją sudaryti santuoką trečiosios šalies piliečiui piktybiškai suteikiant galimybę teisėtai gyventi Europos Sąjungoje, nėra jokio pagrindo pripažinti ją nusikaltimo, pažeidžiančio tos šalies migracijos teisės aktus, bendrininke net jeigu ji už savo sutikimą gavo pinigų.

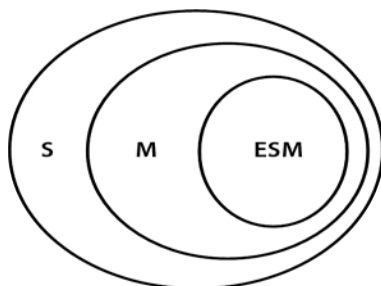
Pavyzdys. Verbuotojas, Europos Sąjungos pilietis, užverbavo ir savo namuose apgyvendino auką, Europos Sąjungos pilietę, kuriai jis pažadėjo gerai apmokamą darbą Didžiojoje Britanijoje, papildomai moteriai pranešdamas, kad yra galimybė užsidirbti 2 000,00 eurų sudarant „fiktyvią santuoką“ su Pietryčių Azijos gyventoju, kad užtikrintų jam leidimą gyventi Europos Sąjungos valstybėje narėje. Verbuotojas informavo, kad būsimas vyras padės jai susirasti darbą Didžiojoje Britanijoje. Verbuotojas pasirūpino aukos pervežimu iki oro uosto ir perdavimu jaunikui; be to, jis atėmė moters pasą ir pasinaudodamas jos bejėgiškumu ir finansine priklausomybe nuo jo bei grasindamas, kad ji turės problemų, keliskart seksualiai išnaudojo auką tenkindamas lytinį potraukį. Pietryčių Azijos gyventojas (klientas) apgyvendino auką savo namuose ir pasinaudodamas tuo, kad auka buvo nuo jo finansiškai priklausoma, ją išnaudojo, kad gautų leidimą gyventi šalyje. Už tai, kad ištekėjo siekiant jam užtikrinti teisinį statusą Didžiojoje Britanijoje, iš „fiktyvaus vyro“ ji negavo jokio atlygio. Sudarius santuoką jaunikis panaudodamas fizinę jėgą prieš jos valią kasdien su ja tenkino savo lytinį potraukį. Kiekvieną šeštadienį ir sekmadienį ji turėjo dirbti parduotuvėje valytoja už darbą pati negaudama atlyginimo, nors matė, kaip jos fiktyvus vyras jos atlyginimą paėmė iš parduotuvės savininko.

Fiktyvi santuoka, kai asmuo iš pradžių manė, kad tai tikra santuoka, bet po kiek laiko paaiškėjo, kad buvo sukčiaujama, o asmuo buvo išnaudojamas

Pavyzdys. Verbuotojas, Europos Sąjungos pilietis, užverbavo ir savo name apgyvendino Europos Sąjungos pilietę (bedarbę vienišą motiną) su nepilnamečiu vaiku. Jai buvo pažadėta galimybė gerai gyventi, jeigu ji persikels į Didžiąją Britaniją ir ištekės už Pietryčių Azijos gyventoją, kad jis galėtų gauti leidimą gyventi Europos Sąjungos valstybėje narėje. Už fiktyvią santuoką jai nebuvo pažadėtas joks atlygis. Verbuotojas pranešė, kad būsimas vyras padės jai susirasti darbą Didžiojoje Britanijoje, taip pat pasirūpino aukos pervežimu iki oro uosto ir perdavimu jauniui. Atvykus į Didžiąją Britaniją potencialus vyras, Pietryčių Azijos gyventojas, ja rūpinosi ir leido jai klaidingai manyti, kad jo jausmai jai yra tikri. Jis buvo rūpestingas jai ir jos vaikui. Ji įtikėjo, kad jo jausmai yra tikri. Sudarius santuoką, Pietryčių Azijos gyventojas pateikė prašymą ir gavo leidimą gyventi. Už santuokos sudarymą, leidusi jauniui įgyti teisinį statusą Didžiojoje Britanijoje, moteris negavo jokio atlygio. Susilaukus bendro vaiko (sūnaus), vyro požiūris į moterį drastiškai pasikeitė. Moteris buvo priversta dirbti šeimos įmonėje, už darbą negaudama atlyginimo. Vyras pradėjo griežtai kontroliuoti kiekvieną jos žingsnį. Be vyro leidimo moteris negalėjo išeiti iš namų. Vyras reguliariai kėlė skandalus priekaištaudamas dėl jos aprangos stiliaus. Jai nepaklusus, jis panaudodavo fizinę jėgą. Vyras uždraudė moteriai lankyti savo giminaičius ir be jo leidimo išvykti iš Didžiosios Britanijos su jų bendru vaiku.

2.5. Fiktyvios santuokos ir išnaudotojiškos fiktyvios santuokos: panašumai ir skirtumai

Visais fiktyvios santuokos atvejais (S) vykdoma aktyvi veikla (verbavimas, kontrolė ir, prireikus, kitos formos) **siekiant tam tikrų savanaudiškų civilinių tikslų.** Šiais atvejais nėra išnaudojimo ir priverstinių išankstinių sąlygų.

Migracijos (M) tikslais sudaromų fiktyvių santuokų atveju **gali pasireikšti išnaudojimas „įvykdant nusikaltimą“, kuriuo pažeidžiami šalies norminiai teisės aktai migracijos srityje**, tačiau priverstiniai metodai Europos Sąjungos valstybės narės piliečiui netaikomi (nusikaltimo bendrininkas).

Tik kai Europos Sąjungos pilietė įsitikina, kad ji negali atsisakyti ištekėti už trečiosios šalies piliečio nekeldama grėsmės sau ar savo giminaičiams, arba ji kitu

būdu yra priverčiama dalyvauti įvykdant nusikalstamą veiką – fiktyvios santuokos registraciją siekiant trečiosios šalies piliečio legalizavimą Europos Sąjungoje – nustatoma prekyba žmonėmis „išnaudotojiškos fiktyvios santuokos“ (ESM) forma. Ji gali pasireikšti, pavyzdžiui, grasinant Europos Sąjungos pilietei (aukai) arba panaudojant prieš ją jėgą ar kitaip ją verčiant leisti išnaudojamai. Pavyzdžiui, tai daroma apgaule, sukčiavimu, suklaidinimu, piktnaudžiaujant galia arba pasinaudojant aukos pažeidžiamumu.

Jeigu nacionalinėje teisėje baudžiamoji atsakomybė už fiktyvios santuokos sudarymą siekiant trečiosios šalies piliečio legalizavimo Europos Sąjungoje nenumatyta, turi pasireikšti kitos išnaudojimo formos, pavyzdžiui, priverstinė tarnystė, seksualinė prievarta, vergovė ir pan., kad nusikaltimas būtų kvalifikuojamas kaip prekyba žmonėmis.

3. VERBAVIMO MECHANIZMAS

Asmenys dažniausiai verbuojami tiesiogiai kreipiantis į konkretų asmenį arba per socialinę žiniasklaidą. Dėl keleto priežasčių išnaudotojiškos fiktyvios santuokos aukos paklausa pagal lytį ir amžių gali kisti. Verbavimo procese gali dalyvauti aukoms pažįstami asmenys: darbdavys, pažįstamas, draugai, giminaičiai, tačiau yra ir atvejų, kai aukas nepažįstami asmenys užverbuoja per socialinės žiniasklaidos priemones.

Šiuolaikinės technologijos, internetas, socialiniai tinklai ir interneto pokalbių priemonės leidžia verbuotojams išsiųsti dešimtis ar šimtus el. laiškų ar pranešimų, kuriais patiki tik keletas aukų. Bendravimas gali vykti ir pasitelkiant interneto vertimo priemones, ir aukos gimtąja kalba.

Gana dažnai pačios fiktyvių santuokų aukos įsitraukia į kitų aukų verbavimą ir savanoriškai, vildamosi gauti pinigų už užverbuotus asmenis, ir būdamos apgautos, kai aukos paskyra socialiniuose tinkluose naudojama be jos sutikimo.

Verbavimo išnaudotojiškoms fiktyvioms santuokoms mechanizmai dažniausiai yra susiję su aukos apgavyste arba manipuliavimu jos pažeidžiamumu.

Verbuojant aukas išnaudotojiškoms fiktyvioms santuokoms, įgyjamas jų pasitikėjimas, ir galiausiai aukos yra piktybiškai apgaunamos. Kilmės šalyje aukai sakoma, kad jai bus pasiūlytas darbas ir galimybė užsidirbti užsienyje, arba suorganizuojamas apsilankymas pas pažįstamą iš socialinių tinklų. Auka įtikinama, kad kelionei iš užsienio šalies netiekia jokių lėšų, kad nebūtina gerai mokėti užsienio kalbą ir kad bilietą apmokės geradarys (verbuotojas). Tikslinėje šalyje situacija drastiškai pasikeičia, nes paaiškėja, kad jokio darbo nėra. Prieš auką naudojamas psichologinis smurtas, parodant, kad dabar ji yra skolinga verbuotojui ir todėl dabar turi sudaryti fiktyvią santuoką. Tokiu būdu auką dirbtinai susaisto atsiradusi skola.

Priverstinės fiktyvios santuokos atveju sukčiavimas naudojamas išvilioti auką iš jos kilmės šalies (dažniausiai pažadant darbą užsienio šalyje, kuris užtikrins gali-

mybę gerai užsidirbti), o sąlyginai „savanoriškos“ fiktyvios santuokos atveju sukčiavimas siejamas su nusikaltimo įvykdymo būdu. Aukos mano, kad jos gaus pinigus ir susituokus galės grįžti atgal, tačiau realiai pinigai nesumokami, aukos turi gyventi su „sutuoktiniu“, kad įtikintų migracijos tarnybas, kad santuoka yra reali, o asmuo patiria bet kokios formos smurtą. Vienašališkos fiktyvios santuokos atveju aukai sudaromas įspūdis, kad santykiai yra iš tiesų tikri.

Kelionės atveju aukai sakoma, kad fiktyvioje santuokoje ji turi atlikti žmonos vaidmenį, kad galėtų gauti lėšų kelionei atgal namo ir atlyginti jos kelionės ir apgyvendinimo išlaidas.

Kad aukos savo valia sąmoningai ir net savanoriškai sudarytų fiktyvią santuoką, joms pažadamas atlygis už dalyvavimą vestuvių ceremonijoje ir leidimo gyventi išdavimo procese. Pasinaudojama jų ekonominiais sunkumais ir pinigų stygiumi. Atsižvelgiant į specifinį leidimo gyventi tikslinėje šalyje gavimo pobūdį, šios aukos yra suklaidinamos, pinigai nesumokami ir jos yra tampa išnaudojamos įvairiais būdais (priverstinis darbas, seksualinių paslaugų teikimas).

Atlygio už fiktyvios santuokos sudarymą apgautos moterys negauna – jos tikėjosi abipusės meilės ir tikros santuokos su trečiosios šalies piliečiu, kuria jas priverstė patikėti „meilikavimas“ santykių pradžioje ir pažadas vesti. Trečiosios šalies piliečiui itin naudinga sudaryti įspūdis, kad santykiai yra tikri, nes tokiu atveju nereikia tarpininkams mokėti už fiktyvios santuokos suorganizavimą. Moteris mano, kad santuoka yra reali, o ne fiktyvi. Šio modelio atveju siekiant gauti leidimą gyventi šalyje santykių tikrumą tikrina migracijos tarnybos. Moteris yra itin skubinama ištekėti ir pagimdyti (bendras vaikas su Europos Sąjungos piliečiu yra pakankamas pagrindas leidimui gyventi Europos Sąjungoje gauti).

4. AUKOS PAŽEIDŽIAMUMAS, PAŽEIDŽIAMUMO FORMOS IR VEIKSNIAI

„Pažeidžiamumas“ kaip prekybos žmonėmis požymis yra viena iš nusikaltimą sudarančių aplinkybių. Išplečiant prekybos žmonėmis sąvoką išplečiamos ir galimybės patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kurie pasinaudodami kito asmens pažeidžiamumu tą asmenį užverbavo, pervežė, perdavė, slėpė ir pan. siekdami jį išnaudoti. Teismų praktikoje priimtina asmenį laikyti racionalia būtybe, galinčia numatyti bet kokias nenugalimos jėgos aplinkybes ir visiškai kontroliuoti savo veiksmus, nebent ekspertas išreikštų priešingą nuomonę. Atsižvelgiant į Direktyvos 2011/36/ES išvadą dėl pažeidžiamumo kaip papildomo prekybos žmonėmis siekiant apriboti asmens pasirinkimo laisvę požymio, pripažintina, kad kiekvienas asmuo yra veikiamas neracionalių nuostatų ir mąstymo stereotipų. Jie dažnai nulemia asmens veiksmus, priešingus jo paties interesams, kurių jis imasi kartais nesuvokdamas, kuo grindžiamas jo pasirinkimas. Kitaip tariant, tas asmuo neturi jokio kito realaus ar priimtino pasirinkimo kaip tik leistas išnaudojamam.

Norint suprasti asmenį, kuris užverbuojamas išnaudotojiškai fiktyviai santuokai pasinaudojant jo pažeidžiamumu, išskiriamos **šios pagrindinės pažeidžiamumo formos**:

1. psichologinė – ankstyvos vaikystės patirtis (seksualinis išnaudojimas, prievarta), psichologinės traumos, priklausomybės (alkoholizmas, narkomanija), staigi krizė, netektis ir pan.

Pavyzdys. Siekdamas įvykdyti išnaudotojiškos fiktyvios santuokos organizatoriaus užsakymą, verbuotojas, ieškantis nuotakos pagal ūgį, sudėjimą ir plaukų spalvą, pasirinko bedarbes alkoholikes.

2. ekonominė – skurdas, nedarbas, mažas atlyginimas, darbo rinkai netinkami įgūdžiai ir pan. (pavyzdžiui, aštrus pinigų poreikis).

Pavyzdys. Siekdamas paskatinti moterų įsitraukimą į išnaudotojiškas fiktyvias santuokas, verbuotojas ieškojo aukų iš socialiai pažeidžiamesnių visuomenės sluoksnių. Užverbuotoms moterims, kurioms vietos valdžia priskyrė mažas pajamas gaunančio asmens statusą, buvo pasiūlyta ieškoti moterų, kurios sutiktų vykti į Airiją ir sudaryti fiktyvias santuokas su Pietryčių Azijos šalių piliečiais už atlygį.

3. socialinė (kultūrinė) – sąlygos šeimoje (asocialios šeimos, kurių nariai turi priklausomybių, smurtauja ir pan.), giminaičių, draugų bei kitokios paramos trūkumas, šeimos narių ir draugų įtaka (jeigu jie yra susiję su prostitucija ir jai pritaria), seksualinių paslaugų paklausa, seksualinių paslaugų infrastruktūros egzistavimas (suteneriai, „masažo salonai“, reklama), vyraujantis visuomenės požiūris į prostituciją.

Pavyzdys. Nedidelę protinę negalią turinti moteris negalėjo pati pasirūpinti savo vaiku. Jai ir jos vaikui paskirtas globėjas. Po ginčo su vaiko tėvu ji išvyko iš gyvenamosios vietos. Kadangi ji neturėjo kur gyventi, nusprendė važiuoti pas savo motiną. Jos motina girtavo ir buvo dažnai apsvaigusi nuo alkoholio. Kai moteris grįžo namo, jos motina paskambino pažįstamam ir susitarė dėl susitikimo, kad aptartų galimybę įdarbinti dukterį. Baigusi pokalbį motina liepė dukrai susitikti su tuo vyru, kuris siūlė darbą. Apžiūrėjęs moters pasą, vyras pasakė, kad jo galiojimas netrukus baigsis. Vyras moteriai pasakė, kad ji turės vykti su juo ir pasikeisti pasą. Tai buvo būtina, kad ji galėtų važiuoti į Angliją su galiojančiais dokumentais ir ištekėti už Pietryčių Azijos šalies piliečio.

Svarbu pabrėžti, kad šiais atvejais verbuotojas gali būti ir pavienis asmuo, ir organizuota nusikalstama grupuotė.

Auką taip pat veikia ir šie **veiksniai**:

1. asmens fiziologiniai ir psichologiniai bruožai:

- amžiaus ir lyties veiksniai;
- intelektinis ir fizinis vystymasis;
- emocinis nebrandumas, jautrumas;
- charakteris ir valia;
- izoliuotumas, žema savivertė, nelankstumas;

- nepalankios aplinkybės – protiniai sutrikimai, ligos, depresija, priklausomybės.

2. nuolatinis socialinis aplinkos poveikis:

- socializacijos procesas;
- patirtis;
- socialinės padėties nulemtos emocijos (gėdos, kaltinimų baimė);
- priklausomybė nuo savos grupės;
- didelis socialinis nerimas;
- kiti socialiniai veiksniai (visuomenės nuomonė, stereotipai, kaltinimas arba parama).

3. smurto dinamika ir neigiamas jo pobūdis:

- smurtavimo aplinkybės, intensyvumas, santykis su smurtu;
- smurto trukmė, dažnumas;
- specifinis santykių su engėju pobūdis – šeimos nario smurtavimas turi rimtas pasekmes.

5. FIKTYVIŲ SANTUOKŲ POŽYMAI

Egzistuoja keletas požymių, rodančių, kad situacija, kurioje atsidūrė auka, gali būti fiktyvi santuoka. Ar įregistruota santuoka bus įvardyta kaip išnaudotojiška fiktyvi santuoka, lemia kiekvienos šalies teisės aktai, taip pat pirmiau aptartos prekybos žmonėmis prielaidos.

Norėtume atkreipti dėmesį į keletą **požymių, kurie gali reikšti, kad gali būti sudarytos fiktyvios santuokos:**

- 1) dauguma trečiųjų šalių piliečių nelegaliai imigravo į Europos Sąjungą prieš pat santuoką;
- 2) trumpalaikių trečiųjų šalių piliečių vizų galiojimas netrukus baigsis;
- 3) pagrindinis trečiųjų šalių piliečių tikslas – gauti leidimą nuolat gyventi šalyje Europos Sąjungos piliečio sutuoktinio / šeimos nario teisėmis;
- 4) teigiama, kad tai sandėris, už kurį galima gauti tam tikrą pinigų sumą, bet pinigai faktiškai nesumokami;
- 5) visos asmens kelionės į konkrečią Europos Sąjungos valstybę narę išlaidos yra apmokėtos; trečiosios šalies piliečio lėšomis apmokama už apgyvendinimą ir maitinimą, perkami drabužiai, įrenginiai, žaislai ir pan.;
- 6) gali būti, kad potencialiai fiktyviai nuotakai pirma bus pasiūlytas darbas Europos Sąjungos valstybėje narėje, bet darbas nesurandamas, todėl pasiūlomas sandėris išlaidoms padengti – fiktyvi santuoka;
- 7) santuokos įregistravimui pritariama, tačiau Europos Sąjungos piliečio giminaičiai apie šį faktą nesužinos;

- 8) nurodomas konkretus (dažniausiai 3–6 mėnesių) privalomo buvimo valstybėje narėje, kurioje bus įregistruota santuoka, laikotarpis. (Paprastai tai yra susiję su tuo, kad per šį laikotarpį po santuokos sudarymo sutuoktinius dažniausiai tikrina imigracijos tarnyba).
- 9) teigiama, kad asmuo galės išsiskirti kada tik panorėjęs;
- 10) iki santuokos partneriui pažadama atskira patalpa, patvirtinama, kad moteris neturės gyventi kartu su fiktyviu vyru;
- 11) asmuo verčiamas išmokti / įsiminti trečiosios šalies piliečio šeimos narių vardus, papročius, šeimos tradicijas, su namų ūkių susijusius dalykus ir pan.;
- 12) jeigu asmuo neiškart sutinka sudaryti fiktyvią santuoką, galimas kilmės šalyje likusios aukos šeimos šantažavimas;
- 13) fiktyvi pora negali bendrauti viena kalba arba naudojasi vertėjo kaip tarpininko paslaugomis;
- 14) dauguma trečiųjų šalių piliečių dalyvauja vestuvių ceremonijoje; taip pat liudininkas dažniausiai tampa užsieniečiai;
- 15) vestuvės su trečiųjų šalių piliečiais organizuojamos santuokos registravimo vietoje (konkrečiame mieste, konkrečiame civilinės metrikacijos biure);
- 16) iškart po santuokos sudarymo pateikiamas prašymas išduoti leidimą gyventi konkrečioje Europos Sąjungos valstybėje narėje;
- 17) asmuo verčiamas pakeisti tikėjimą, dažniausiai jau sudarius fiktyvią santuoką;
- 18) įregistravus santuoką trečiosios šalies piliečio požiūris į sutuoktini greitai pasikeičia; gana dažnai apribojama asmens galimybė vienam išeiti iš namų, susitikti su draugais / pažįstamais, palaikyti ryšius su tėvynėje likusiais giminaičiais;
- 19) nuo fiktyvių santuokų nukentėję asmenys dažnai nesako tiesios ambasadoms darbuotojams / policijos pareigūnams ir kitų valstybinių institucijų darbuotojams, nes mano, kad jie patys yra kalti dėl susidariusios situacijos;
- 20) moteris verčiama ne savo noru turėti lytinių santykių, prieš ją smurtaujama, tačiau apie tai ji niekam nepasakoja, manydama, kad tai šeimos reikalas;
- 21) asmuo išnaudojamas kitoms prekybos žmonėmis formoms; dažnai į tai yra įtraukiami trečiosios šalies piliečio šeimos nariai ir draugai.

6. PARAMOS IŠNAUDOTOJIŠKŲ FIKTYVIŲ SANTUOKŲ AUKOMS SISTEMA

Kiekviena valstybė yra nustačiusi pagalbos teikimo nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiems asmenims standartus. Kiekvienoje valstybėje jie gali skirtis priklausomai nuo joje galiojančių teisės aktų, valstybinės paramos mechanizmų ir preky-

bos žmonėmis aukoms skirtų programų, bet nepažeidžiant aukos pagrindinių teisių gauti tokią paramą.

Vadovaujantis Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija (2012–2016 m.)⁴, Europos Sąjungos valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų sukurti oficialūs, gerai veikiantys nacionaliniai nukreipimo mechanizmai. Turėtų būti apibūdinta procedūra, kaip geriau nustatyti aukas, jas konsultuoti, apsaugoti ir remti; į šių mechanizmų taikymą turėtų būti trauktos visos susijusios atitinkamos šalies valdžios institucijos ir pilietinė visuomenė. Turėtų būti parengti aukų nustatymo kriterijai, kurių turėtų laikytis visi šios veiklos dalyviai.

Siekiant kuo efektyvesnės aukos reabilitacijos ir reintegracijos, būtina tiksliai įvertinti aukos poreikius ir išteklius, pasiūlyti tinkamą, tikslingą ir įvertinamą paslaugą vadovaujantis holistinio požiūrio į aukos asmenybę laike ir socialinėje aplinkoje kaip į visumą. Svarbus tarpdisciplininės specialistų grupės, dirbančios su auka siekiant bendro tikslo – asmens integracijos visuomenėje – supratimas.

6.1. Ryšys su prekybos žmonėmis auka

Svarbu atminti, kad pagalba aukai grindžiama tuo, jog pagrindinę atsakomybę už asmens įtraukimą į prekybą žmonėmis turi prisiimti verbuotojas arba organizuotos nusikalstamos grupuotės; tačiau iniciatyvos nutraukiant prekybą žmonėmis turi imtis valdžios institucijos, pavyzdžiui, teisėsaugos institucijos, o ne auka.

Pagrindiniai pagalbos aukai principai turi būti pagrįsti:

aiškiai nustatomomis bendromis prielaidomis ir teorijomis dėl prekybos žmonėmis priežasties ir veiksmingų jos prevencijos priemonių;

praktikoje išmėgintomis įsikišimo strategijomis, siekiant sukurti saugią aplinką ir užtikrinti visapusišką institucijų, konkrečiu atveju vertinančių visus prekybos žmonėmis požymius, atsakomybę;

tiksliai apibrėžtais tarpinstitucinio bendradarbiavimo metodais, įtvirtintais aukos apsaugos programose.

Pagalba prekybos žmonėmis aukai dažnai prasideda nuo **poreikio atskleisti, suvokti ir pripažinti įvykius**. Nesvarbu, kuris visuomenės narys pirmas bendrauja su auka, kitas žingsnis visada turi būti motyvuoti auką siekti pagalbos ir bendradarbiauti su specialistais (policijos pareigūnais, socialiniais darbuotojais, našlaičių klausimus sprendžiančiais teismais, psichologais ir pan.). Ypač jeigu auka pageidauja, kad incidentas nebūtų viešinamas, ir pasitiki tik vienu asmeniu, pakeisti nei-

⁴ KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ KOMITETUI, Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija (2012–2016 m.); <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-LV-LT/TXT/?uri=CELEX:52012DC0286&from=LV>

giamą jos nusistatymą ir sąlygoti jos pasitraukimą iš aukos vaidmens su visomis psichiką žalojančiomis pasekmėmis gali tik bendradarbiavimas su specialistų grupe.

Kitas praktinis žingsnis visada yra **sukurti saugią socialinę aplinką**. Tai reiškia įvertinti realias grėsmes ir apsaugoti auką nuo galimo smurtautojų (verbuotojų, išnaudotojų) užpuolimo, taip pat užtikrinti konfidencialumą ir, jeigu įmanoma, artimų asmenų paramą, sumažinti subjektyviai patiriamą baimę ir paniką ir, prireikus, teikti nurodymus. Reabilitacija ir atsigavimas nuo traumuojančios patirties gali prasidėti tik saugiomis sąlygomis. Aplinka, kurioje teikiama pagalba, saugi yra tada, kai užtikrinamos sąlygos, kuriomis auka gali kalbėti apie tai, ką patyrė, be gėdos ar kaltės jausmo, jausdama pritarimą ir empatiją, neatsižvelgiant į bylos aplinkybes.

Keletas saugaus bendravimo metodų:

- situaciją atitinkantis požiūris (atsižvelgiama į aukos jaučiamą įtampą, jautrumą ir pažeidžiamumą);
- konkretus pokalbis, kuriame nevertojamas žargonas ar sarkazmas;
- atsargus juokavimas, perkeltinės reikšmės, abstrakcijų ir apibendrinimų vartojimas;
- aktyvus klausymasis (įskaitant patirties, emocijų, turinio perteikimą) neteisiant;
- specialisto ir aukos veiksmy suderinimas (depresyvi ar sutrikusi auka neverčiama dalyvauti pokalbyje, su pikta ar isteriška auka elgiamasi kantriai).

Specialistas privalo atsižvelgti į tai, kad **svarbu, jog auka rodytų emocijas** ir išmokyti jas suvaldyti. Svarbiausios aukos emocijos, į kurias turi atsižvelgti kiekvienas, bendraujantis su prekybos žmonėmis auka, yra:

- baimė (dėl bausmės; teismo; kad išnaudotojas ją suras; kad aplinkiniai sužinos apie incidentą; dėl ligų; košmarų; galiausiai likti vienai);
- kaltė (dėl incidento; nusižengimo tikėjimui; negebėjimo aprūpinti šeimą);
- pyktis (sau, kad leido tokiam įvykiui atsitikti; visuomenei, šeimai, draugams, kurie jos neapsaugojo; dėl to, kad sustojo ankstesnis gyvenimas);
- šokas (Ar tai iš tiesų nutiko man?; negebėjimas verkti ar reikšti emocijas);
- gėda (jaučiasi nešvari, išnaudota ir pažeminta; gėda prieš kitus, jeigu incidentas iškyla į viešumą);
- nepasitikėjimas (savo gebėjimu priimti sprendimus; pokyčiais ateityje; kad žmonės turi padėti atsigauti po incidento);
- bejėgiškumas (kontrolės praradimas; negebėjimas rasti pagalbą);
- depresija (pesimizmas; „niekas nepagerės“; abejingumas);
- atmetimo reakcija (atminties blokavimas; „tai nutiko ne man“);
- dezorientacija (negebėjimas susikaupti, sėdėti ramiai; sunkumai išgyvenant kiekvieną dieną; atminties problemos);
- išdavystė (tų, kurie užverbavo, arba su jais supažindino; dievo ar kito tikėjimo skleidėjas; valstybės; šeimos).

Nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiam asmeniui gali išsivystyti potrauminio streso sutrikimas (PTSD). **Potrauminio streso sutrikimas** gali pasikartoti ilgą laiką po traumuojančios patirties. Išskiriami keli potrauminio streso sutrikimą rodantys simptomai. Žinodamas apie šiuos simptomus, su auka bendraujantis asmuo gali atpažinti potrauminio streso sutrikimą, suteikti pirminę pagalbą ir įtraukti reikiamus kitos srities specialistus.

Pagrindiniai paminėtini potrauminio streso sutrikimo simptomai yra:

- periodiškai pasikartojantys atsiminimai, sapnai apie incidentą ir su juo susiję košmarai;
- staigi baimė, kad trauma gali pasikartoti. Ji pasireiškia haliucinacijų, praeities analizės, iliuzijų ir pasikartojančio incidento išgyvenimo forma. Šie simptomai pasireiškia, kai auka nemiega, taip pat jeigu vartojami svaigalai;
- aiški baimė incidentą primenančiose situacijose;
- auka stengiasi apsiginti ir vengti bet ko, kas primena apie incidentą, nors tai neįmanoma, auka tampa apatiška, nejautri;
- galimi atminties sutrikimai;
- prarastas susidomėjimas tuo, kas buvo svarbu iki neigiamos patirties, su tuo susijusių žinių praradimas;
- auka atsiriboja nuo kitų asmenų; mano, kad ateitis neturi perspektyvos;
- nemiga;
- nerimas ir staigus pykčio proveržis;
- sunkumas susikaupti ir išlaikyti dėmesį;
- nervingumas, aiškus nerimas ir įtarumas;
- auka lengviau išgašdinama;
- pastebimi fiziniai požymiai (pavyzdžiui, drebulys, drebantis balsas ir pan.), jeigu įvykiai ar asmenys primena apie patirtą traumą.

6.2. Išnaudotojiškų fiktyvių santuokų pasekmės

Prieš pradėdant teikti paramą, būtina apskritai įvertinti aukos psichologinę, fizinę ir emocinę būklę. Vertindami kiekvienos išnaudotojiškos fiktyvios santuokos aukos situaciją, specialistai privalo įvertinti incidento rimtumą, žalos mastą, aukos gebėjimą suvokti realybę, aukos mobilumą – gebėjimą keistis, galimus situacijos įveikimo mechanizmus ir kitus išteklius, praeitį, įskaitant patirtas krizes, savižudybės riziką, taip pat asmens motyvaciją dalyvauti paramos gavimo procese.

Pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas prekybos žmonėmis ir jos „išnaudotojiškos fiktyvios santuokos“ formos **pasekmėms**, kurias auka išgyvena dėl paties įvykio fakto, ypač dėl to, ką auka turėjo patirti, pavyzdžiui, atskirtį, slėpimą, išžaginimą ar kitas smurto formas.

Verbuotojai dažnai taiko psichologinius metodus, kad palaužtų savo aukas. Ši galia aukos atžvilgiu yra dar stipresnė, kai visą „grandinę“ pradedant verbavimu, pervežimu ir baigiant išnaudojimu kontroliuoja organizuotos nusikalstamos grupuotės. Seksualinio išnaudojimo atveju pasekmės vaikui gali neišnykti visą gyvenimą ir smarkiai trukdyti arba vėlinti vaiko fizinį, psichologinį ir socialinį vystymąsi.

Supratus, kokias pasekmes aukai gali turėti išnaudotojiška fiktyvi santuoka kaip viena iš prekybos žmonėmis formų, galima suteikti tinkamą ir profesionalią pagalbą aukai, atsakomybę paskirstant keliems specialistams. Pažymėtina, kad partitis, įgyta išnaudotojiškoje fiktyvioje santuokoje, paveikia daugelį aukos funkcionavimo sričių. Pagrindinės jų yra:

1. Elgesio pokyčiai, kurie pasireiškia:

- destruktivių elgesiu (agresija, autoagresija arba savęs kaltinimas, kitoks savęs žalojimas, įskaitant blogus įpročius, pavyzdžiui, svaigalų vartojimas ir pan.);
- bejėgiškumu (negebėjimas apsisaugoti net ir tose situacijose, kuriose tai buvo įmanoma anksčiau, pasyvus elgesys);
- netinkamos atsakomybės prisiėmimu.

Žmonėms, kurie nieko nežino apie aukos praeitį, toks elgesys gali atrodyti nesuprantamas ar tyčia nukreiptas prieš juos; todėl agresija skatina agresiją, prasideda uždarų reakcijų ir kontrreakcijų ratas, kuris gali virsti kitu smurto ratu partnerystėje.

2. Socialinio funkcionavimo pokyčiai:

- Nutraukiami ankstesni teigiami paramą teikiantis ryšiai, partnerystė ar net ryšiai su nepilnamečiais vaikais; jos patiria didelį stresą, elgiasi impulsyviai, kaltina.
- Gana dažnai artimus ryšius veikia faktinis ar įsivaizduojamas poreikis nuslėpti incidentą, manant, kad sužinoję apie sąsajas su prekyba žmonėmis artimieji, draugai ar kiti asmenys teis, atsuks nugaras, kaltins pačią auką arba demonstruos nevaržomą ir nederamą smalsumą.
- Funkcionuoti socialinėje aplinkoje dažnai trukdo ir sumažėję gebėjimai dirbti ir mokytis. Asmuo nepasinaudoja galimybėmis, kuriomis būtų pasinaudojęs prieš patirtą incidentą (pavyzdžiui, mokymai ar praktika užsienyje pagal studentų mainų programą).
- Visuomeninė veikla, dalyvavimas būreliuose, mėgėjiškuose spektakliuose, aktyvi veikla parapijoje kartu su kitais žmonėmis – visa tai, kas galėtų padėti atsigauti psichologiškai, tampa taip sudėtinga, kad auka pasiduoda bejėgiškumui ir nevilčiai.
- Galimi neigiami pokyčiai, susiję su rūpinimusi savimi ir artimiausia aplinka, o tai skatina dar didesnę atsiskyrimą ir izoliaciją.

- Gali prasidėti nesveiki santykiai; šiuose santykiuose dominuoja perdėtas atsakomybės už „vargšę“ prisiėmimas, tikintis teigiamo įvertinimo ir savęs įtikinimo, arba prisitaikymas, kartu atsisakant atsakomybės ir savo poreikių patenkinimo.
  - Itin didelė blogų įpročių – įvairių priklausomybių – susiformavimo rizika.
- 3. Pokyčiai ekonominėje srityje:** sumažėjus gebėjimui dirbti ir mokytis, sudėtingiau palaikyti darbo santykius ir vykdyti profesines pareigas, todėl sumažėja pajamos ir suprastėja finansinė padėtis. Aukai būtina finansinė parama bent krizės įveikimo laikotarpiu.
- 4. Emocijų ir jausmų pokyčiai⁵:**
- auka patiria neigiamas emocijas kur kas dažniau net jeigu gyvenimas teka ramia vaga be jokių traumuojančių įvykių;
  - ne tik pavojaus signalai suvokiami itin jautriai, bet ir neutralūs paakinimai suprantami kaip grasinimai. Pavyzdžiui, asmuo, kuris buvo mušamas arba patyrė kitokį fizinį smurtą, kito asmens rankos pakėlimą suvoks kaip grasinimą smogti, o ne kaip ketinimą paglostyti;
  - auka dažnai nesugeba palaikyti fizinio artumo, į gerumą ar pasiūlymą padėti žiūri įtariai;
  - būdingos ilgalaikės trauminės būsenos (nerimas, depresija, potrauminio streso sutrikimas, atsiskyrimas, sumišimas).
- 5. Mastymo pokyčiai:**
- visi pastangų reikalaujantys procesai yra lėtesni ir sunkesni (pavyzdžiui, dėmesio išlaikymo trukmė ir jo nukreipimas, susikaupimas, mastymo nuoseklumas);
  - sumažėja pažinimo mastas.
- 6. Fizinės sveikatos ir savijautos pokyčiai:**
- Kad išgyventų psichologiškai, auka gali nustumti incidentą į pasąmonę, kurioje atsiradusi įtampa eikvoja ir protinius, ir fizinius išteklius;
  - Pasireiškia skirtingi psichosomatiniai simptomai: galvos skausmai, pilvo skausmai, širdies arba virškinimo sistemos veikos sutrikimai, miego arba valgymo sutrikimai, nervingumas, negebėjimas atlaikyti įtampą, prasta savijauta ir susilpnėjęs imunitetas.
- 7. Egzistenciniai pokyčiai:**
- Galiausiai atsidūrus bejėgiškumo ir priklausomybės situacijoje, kai neįmanoma pačiam apsisaugoti, atsiranda tokios mintys: „pasaulis yra blogas“, „saugumas yra neįmanomas“, „aš nieko nevertas (-a)“, „aš esu niekas“.

⁵ Potter–Efron, R. T. (2005). *Handbook of Anger management*. London: The Haword Press, Turpmāk Potter–Efron, 2005

7. PREVENČINĖS PRIEMONĖS IŠNAUDOTOJIŠKŲ FIKTYVIŲ SANTUOKŲ REIŠKINIO MASTUI MAŽINTI

Prevenčinį darbą gali atlikti bet kuris asmuo, dirbantis su visuomene ir marginaliomis grupėmis, nes jos ir yra prekyautojų žmonėmis tikslinės grupės. **Vykdamas prevenciją gerokai gali prisidėti įvairių sričių specialistai:** socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai, žiniasklaidos atstovai, mokytojai / pedagogai, sveikatos priežiūros specialistai, jaunimo centrų ir socialinės priežiūros centrų darbuotojai, sienos apsaugos pareigūnai, bibliotekininkai, valstybinės darbo biržos skyrių darbuotojai, įdarbinimo agentūrų darbuotojai, oro uostų darbuotojai, globėjai, teisininkai, prokurorai ir pan., kurie gauna žinių ir perduoda jas toliau.

Siekiant užtikrinti tikslingas prevencines priemones, būtina žinoti **pagrindines potencialias rizikos grupes**, kurios dažniausiai nukentčia nuo prekybos žmonėmis, įskaitant išnaudotojiškų fiktyvių santuokų aukas. Jos apima: vidurinę ar žemesnę išsilavinimą turinčius asmenis; anksčiau smurtą patyrusius asmenis; bedarbius ir darbo ieškančius asmenis; asmenis, kurie turi nepakankamai finansinių išteklių išsilavinimui įgyti ar tęsti mokslus; moteris; nepilnamečius jaunuolius; našlaičiais likusius vaikus, vaikus ir paauglius, gyvenančius globos įstaigose; vaikus ir paauglius, kilusius iš didelės socialinės rizikos šeimų; vaikataujančius vaikus; vaikus, kurių tėvai išvyko į užsienį uždarbiauti, ir pan.

Prevenčinės priemonės apima skirtingas formas ir metodus. Paminėtini šie svarbiausi informacijos kanalai: pasitikėjimo linijos, informacinė medžiaga, akcijos, diskusijos, žiniasklaidos programos, informacija socialiniuose tinkluose, įvairiems specialistams skirti vadovai ir seminarai, paskaitos potencialioms rizikos grupėms, vaizdo klipai, aukų pasakojimai, interneto puslapiai ir kt.

8. KAIP NAUDOTIS ŠIOJE METODINĖJE MEDŽIAGOJE PATEIKTA INFORMACIJA?

Šios metodinės medžiagos rengėjai, remdamiesi joje pateikta informacija, rekomenduoja surengti dviejų dienų mokymo kursus, skiriant 10–12 akademinį valandų teorinei daliai ir 4–6 akademinės valandas praktiniam darbui, formuojančiam prevencinės veiklos įgūdžius.

Temoms atspindėti jūs galite rinktis metodus, kurie, jūsų manymu, yra tinkamiausi pasirinktai tikslinei auditorijai ir remtis metodinėje medžiagoje aprašytais temomis.

Savo ruožtu būtent prevencinės veiklos įgūdžius formuojantis praktinis darbas parodys, ar mokymo grupės nariai yra motyvuoti perduoti naujai įgytas žinias

kitoms tikslinėms grupėms; todėl, siekiant įgyvendinti užduotis, buvo parengtas skirtingų metodų ir jų taikymo tvarkos aprašas, kurį galima naudoti formuojant įgūdžius (2 priedas), ir tikslinių grupių aprašymas (3 priedas).

Įgyvendindami užduotį grupės dalyviams jūs pasiūlysite (individualiai, porose ar nedidelėse grupėse) pasirinkti vieną tikslinę grupę ir bet kurį metodą, kuris bus taikomas dirbant su pasirinkta tiksline grupe. Pavyzdžiui, **tikslinė grupė** – jaunimo lyderiai, **taikytinas metodas** – vaidmenų žaidimas (angl. *role play*). Tokiu atveju jūs taip pat galite naudotis 1 priede pateikta papildoma medžiaga: **socialiniai atvejai**.

Grupės dalyviams duodama **užduotis**: iš teorinės dalies pasirinkti temą ir taikant konkretų metodą ją aptarti su tiksline grupe, įtraukiant ją, pavyzdžiui, į vaidmenų žaidimą.

Jeigu grupė nori įvairinti metodus, jai gali būti suteikta galimybė pasirinkti vieną ar du papildomus metodus, pavyzdžiui, diskusija arba atvejo analizė (2 priedas).

Vidutiniškai po 15–20 minučių duodama tokia užduotis: konkrečiai tikslinei grupei pristatyti prevencinę veiklą. Kiti dalyviai turi atlikti „tikslinės grupės“ vaidmenį ir, pasibaigus pristatymui, teikti atsiliepimus, ar pateikta informacija buvo tinkama ir suprantama tikslinei grupei, ar yra klausimų, reikalaujančių papildomos informacijos. Prireikus, tokią informaciją suteikia dėstytojai – ekspertai. Labai svarbu, kad instruktoriai žinotų tų šalies institucijų kontakcinę informaciją, kurios gali suteikti pagalbą išnaudotojiškų fiktyvių santuokų aukoms.

Svarbiausia užduoties dalis – motyvuoti būsimus instruktorius kalbėti ta tema, kurios žinių jie įgijo, net jeigu ne į visus klausimus galima atsakyti iškart.

Užduotį galima pakartoti kitose mokymo grupėse, sukuriant visiškai naujus derinius, pavyzdžiui, tikslinėje grupėje „jaunimo lyderiai“ taikant metodą „idėjų paieška“ (angl. *brainstorming*).

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA

1. Jungtinių Tautų protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/legislation-and-case-law-international-legislation-united-nations/united-nations-protocol-prevent_en
2. 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX:32011L0036>
3. 1997 m. gruodžio 4 d. Tarybos rezoliucija dėl priemonių, kurių reikia imtis kovai su santuokomis iš išskaičiavimo: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997Y1216\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997Y1216(01)); ES piliečių ir ne ES piliečių tariamų santuokų iš išskaičiavimo klausimo sprendimo ES teisės aktų dėl laisvo ES piliečių judėjimo kontekste vadovas: http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/swd_2014_284_en.pdf
4. KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI Pagalba nacionalinėms institucijoms kovojant su piktnaudžiavimu laisvo asmenų judėjimo teise: ES piliečių ir ne ES piliečių tariamų santuokų iš išskaičiavimo klausimo sprendimo ES teisės aktų dėl laisvo ES piliečių judėjimo kontekste vadovas /* COM/2014/0604 galutinis */ — <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-LV-LT/TXT/?uri=CELEX:52014DC0604&from=LV>
5. KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ KOMITETUI, Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija (2012–2016 m.): <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-LV-LT/TXT/?uri=CELEX:52012DC0286&from=LV>
6. <http://www.earlylegalintervention.eu/resources/>
7. Nacionalinis kovai su prekyba žmonėmis skirtas interneto puslapis: <http://www.trafficking.lv/en/>
8. Potter–Efron, R. T. (2005). Handbook of Anger management. London: The Harword Press, Toliau – Potter–Efron, 2005
9. Compass: Jaunimo švietimo žmogaus teisių srityje vadovas: http://www.coe.int/t/dg4/eycb/Source/Compass_2012_FINAL.pdf

Socialiniai atvejai

1 atvejis

Klaipėdos rajono teisėsaugos institucijos pradėjo vieną iš ikiteisminių tyrimų, kai pareigūnai iš Jungtinės Karalystės gavo paklausimą dėl įtariamų nusikaltėlių. Tuo pat metu Lietuvos miestelyje jauna moteris kreipėsi į policiją teigdama, kad ji buvo išvežta į Jungtinę Karalystę apgaulės būdu, pažadėjus darbą drabužių rūšiavimo įmonėje. Kartu su viena įtariamąja moteris buvo išvežta į Jungtinę Karalystę mikroautobusu. Kelionės išlaidas apmokėjo nežinomas trečiosios šalies pilietis, nekalbantis lietuviškai. Auka matė, kaip [įtariamoji] ant lovos numetė pinigus, iš kurių ji [įtariamoji] pasiėmė 200 svarų ir įdavė aukai. Tuo metu moteris nesuprato, kas vyksta. Vakare trečiosios šalies pilietis, kuris sumokėjo už jos kelionę pradėjo prie jos seksualiai priekabauti ir reikalavo iš jos seksualinių paslaugų [tuo metu jis nereikalavo santuokos]. Moteris nemokėjo anglų kalbos, bet sugebėjo išsisukti. Moteris neturėjo su savimi telefono, o jos tapatybės kortelė taip pat buvo paimta kelionės į JK metu. Vėliau moteris paklausė trečiosios šalies piliečio, ar ji gali pasinaudoti jo telefonu ir paskambinti miestelyje gyvenančiai draugei. Kadangi jos draugė turėjo pažįstamą Airijoje, auka galėjo su jais susisiekti, o jie paskambino Londono policijai ir nurodė apytikrą aukos buvimo vietą. Policija atvyko, išlaisvino auką ir kartu paleido kitą jauną moterį, kuri buvo laikoma tame pačiame bute. Londono metropoliteno policija pradėjo tyrimą. Lietuvoje tuo pačiu pagrindu pradėtas kriminalinio nusikaltimo tyrimas, kuris vėliau išaugo į bendrą tarptautinį tyrimą. Todėl Lietuvos teismų institucijos pradėjo ikiteisminį tyrimą. Vėliau nustatyta, kad jaunos moters iš Klaipėdos rajono buvo sistemingai verbuojamos, parduodamos ir vežamos į JK, kur jos ištekėdavo už trečiųjų šalių piliečių už tam tikrą pinigų sumą. Vadinamieji tarpininkai gaudavo mokėjimo dalį. Jie pasiimdavo trečdalį visos sumos. Likusi dalis atitekdavo moteriai. Vėliau šios moterys grįždavo į Lietuvą, bet retsykais turėdavo atvykti pas migracijos pareigūnus pasiaiškinti dėl santuokos tikrumo. Todėl iki santuokos vadinamajam jaunikiui ir nuotakai būdavo suteikiama informacija apie kiekvieną iš jų, kurią jie turėjo išmokti, įsidėmėti ir teisingai atsakyti į klausimus kaskart, kai jiems tekdavo apsilankyti migracijos tarnyboje. Jungtinėje Karalystėje tyrimo pabaigoje kartu gyvenanti pora (Lietuvos piliečiai) ir afganistanietis buvo nuteisti už prekybą žmonėmis ir fiktyvių santuokų organizavimą. Moteriai buvo paskirta 10 metų, jos sugyventiniui – 6 metų, o afganistaniečiui (kuris „pirko“ nuotaką) – 5 metų laisvės atėmimo bausmė.

2 atvejis

Teisėsaugos institucijos pradėjo ikiteisminį tyrimą viename Lietuvos mieste, kur buvo nustatyta, kad trys jaunos moterys tapo išnaudojimo aukomis (organizuojant fiktyvias santuokas). Kažkoks asmuo iš vieno miesto rajono kreipėsi į policiją ir pranešė, kad įtaria, jog jauna moteris yra išnaudojama seksualiai. Policija ėmėsi veiksmų, ir pradėjus rinkti informaciją paaiškėjo, kad moterį į užsienį išvežė tas pats ją seksualiai išnaudojęs vyras. Auka policijai papasakojo, kad vieną kartą jį vyko į užsienį su viena moterimi, o kitą – su kita. Policija pradėjo ieškoti tos kitos moters. Iš viso buvo nustatytos trys aukos. Kadangi visos moterys yra iš kaimo, jos yra vienaip ar kitaip tarpusavyje susijusios. Buvo atliktas tyrimas dėl vienos iš trijų moterų, turinčios protinę negalią, seksualinio išnaudojimo. Nevyriausybių organizacijų atstovų žodžiais, protinę negalią turinti moteris buvo naivi ir patikli. Tam pačiam vyrui ūkyje dirbo dvi kitos moterys. Abi merginos susipažino, kai buvo vežamos į Jungtinę Karalystę fiktyvioms santuokoms. Joms buvo pasakyta, kad turės ten nuvykti, susitikti su vyrukais, ištekėti, šiek tiek pagyventi, o po dviejų savaičių bus pasirūpinta dokumentais, jos gaus pinigus ir bus parvežtos atgal į Lietuvą. Į jungtinę Karalystę jas lydėjo Lietuvos pilietis, bet ne tas pats vyras, kuris jas užverbavo. Atvykus į Jungtinę Karalystę, moteris pasitiko kiti Lietuvos piliečiai (vyras ir moteris). Moterys gyveno bute kartu su trimis ar keturiais trečiųjų šalių piliečiais. Pirmiau minėta protinę negalią turinti moteris (seksualiai išnaudota Lietuvoje) taip pat buvo seksualiai išnaudojama Jungtinėje Karalystėje.

Po dviejų savaičių moterys grįžo į Lietuvą. Pinigų negavo, nes, kaip joms buvo pasakyta, ne visi dokumentai buvo sutvarkyti. Todėl pinigai turėtų būti perduoti sudarius santuoką. Po kurio laiko protinę negalią turinti moteris kartu su kita moterimi buvo išvežta į tą pačią vietą užsienyje. Moterys ten pagyveno dvi savaites, kol bus sutvarkyti dokumentai. Galiausiai prasidėjo konfliktas tarp lietuvių tarpininkų ir trečiųjų šalių piliečių, todėl moterys buvo grąžintos į Lietuvą, o fiktyvios santuokos sudarytos nebuvo.

Socialinių darbuotojų teigimu, viena iš aukų yra kilusi iš gana pasiturinčios šeimos, bet persikėlė gyventi į kaimą pas savo vaikną. Kita moteris buvo iš neturtingos šeimos. Jos tėvai buvo priklausomi nuo alkoholio. Moteris užaugo vaikų namuose ir socializacijos centruose, buvo linkusi vartoti alkoholį; retkarčiais ji dirbo. Nevyriausybių organizacijų atstovų žodžiais, „pinigai“ ir „galimybė pamatyti pasaulį“ buvo pagrindinis verbavimo motyvas, kadangi verbuotojai moterims žadėjo atlygį ir galimybę pamatyti Jungtinę Karalystę. Visos moterys buvo užverbuotos atskirai. Organizatoriai buvo Lietuvos piliečiai iš skirtingų etninių grupių; klientai buvo trečiųjų šalių piliečiai (pakistaniečiai). Jungtinėje Karalystėje veikė tarpininkė, Lietuvos pilietė, kuri ieškojo „klientų“ fiktyvioms santuokoms. Tyrimo metu nustatyta, kad moterys pažinojo verbuotojus, kurie su jomis bendravo, jas lydėjo ir vežė. Vienas iš jų kartu su jomis vyko į Jungtinę Karalystę.

3 atvejis

Šis atvejis atsitiko 2013 m. spalio mėn. Į auką kreipėsi jaunų vyrų grupė, kuri, policijos duomenimis, vykdo įvairią nusikalstamą veiklą. Aukai buvo pažadėtas gerai apmokamas darbas ir geresnis gyvenimas užsienyje. Iš pradžių ji jais nepatikėjo, todėl vienas iš grupės narių tyčia užmezgė su ja artimesnius ryšius. Auka įsimylėjo į šį vyrą ir jo veikiama ir spaudžiama išvyko iš namų į užsienį. Po kurio laiko jaunų vyrų grupė panoro, kad ji ištekėtų už užsieniečio Vokietijoje. Buvo pamėginta, tačiau auka nuėjo į policiją ir apie tai pranešė. Po dviejų mėnesių artimų ryšių su ja turintis vyras paprašė jos kartu su juo vykti į Airiją uždarbiauti. Jie nukeliavo į Bratislavą (iš Slovakijos rytų), kur susitiko su nepažįstamu Pakistano piliečiu. Ten moters vaikas jai pranešė, kad ji turės keliauti į Airiją viena su Pakistano piliečiu, nes Slovakijoje jam neva reikėjo sutvarkyti kai kuriuos reikalus, ir pažadėjo prie jos prisijungti vėliau. Airijoje ji sužinojo, kad jos vaikas pardavė ją šiam Pakistano piliečiui, kuris vėliau ją pardavė kitam pakistaniečiui. Grasinama ji su šiuo vyru nuplaukė laivu į Jungtinę Karalystę. Santuoka sudaryta nebuvo. Nevyriausybinė organizacija jai pasiūlė pagalbą ir galimybę grįžti namo. Grįžusi į Slovakiją 2014 m. sausio mėn, ji buvo įtraukta į programą ir pateikė pareiškimą dėl nusikaltimo.

4 atvejis

Moteris, pavadinkime ją Monika, neturėjo tvirtų socialinių ryšių, buvo kilusi iš nepalankios socialinės aplinkos Košice rajone, gyveno centre, kuris be kita ko rūpinasi jaonais suaugusiais žmonėmis, išėjusiais iš globos institucijų. Vienas draugas jai pasiūlė atvažiuoti į prekybos centrą, kur jis jos laukė kartu su kitais du vyrais. Jaunesnis iš vyrų pasiūlė Monikai gerai apmokamą darbą trims mėnesiams Austrijos farmacinėje bendrovėje, kur ji turėtų rūšiuoti pasibaigusio galiojimo vaistus. Jis jai pasakė, kad nereikia dėl nieko jaudintis, kad tai rimtas darbas ir kad jos draugas taip pat važiuos drauge. To pakako, kad Monika įsėstų į tų vyrų automobilį. Prieš išvykstant iš šalies, jie sustojo centre, kuriame ji gyveno, kad paimtų Monikos dokumentus ir gimimo liudijimą. Vyresnis vyras su jais nevyko, pasirodė kitas vyras. Jie keliavo per Vengriją. Praleido naktį viešbutyje, kur jaunesni vyrai mėgino ją išžaginti. Nepavykus vienas iš vyrų ėmė keiktis, šaukė ant jos ir pirmą kartą pasakė, ką ji veiks Austrijoje.

Monika turėjo mobilųjį telefoną, todėl paskambino draugams prašydama patarimo, ką daryti. Kitą rytą ji vyrui pareiškė, kad nori grįžti namo. Prisidengdami tuo, kad jie ją parveš į Bratislavą, vyrai ją nuvežė į butą Vienoje, kur gyveno kita slovakė kartu su Albanijos piliečiu. Jos veiksmus kontroliavo Slovakijos pilietis. Monika dar kartą pakartojo, kad nori grįžti į Slovakiją. Visa grupė kartu nuėjo į kavinę, kur jų laukė kitas vyras. Tuomet jie nuvažiavo į kitą butą, kuriame kitos slovakės dirbo prostitutėmis. Kadangi Monika primygtinai reikalavo grąžinti ją namo, darbą jai žadėjęs vyras nuvežė ją iki Austrijos-Slovakijos sienos. Prieš išvykdami, jie pagrasino jai niekam nepasakoti apie tai, ką matė. Po kelių mėnesių ši vyrų grupė vėl susirado Moniką šįkart norėdami pasiūlyti jai ne gerai apmokamą darbą, o santuoką už pini-

gus. Pasinaudodama tuo, kad vyras nuėjo surinkti jos daiktų, ji paskambino policijai, buvo apgyvendinta saugioje vietoje ir įtraukta į programą.

5 atvejis

Jauna moteris iš Estijos I.M., kuri dirbo ir gyveno Italijoje, 2014 m. pabaigoje kreipėsi į Estijos ambasadą Romoje norėdama atnaujinti pasą. Į ambasadą ją atlydėjo keli Egipto piliečiai. Ji teiravosi dėl dokumentų, kurių jai reikėjo, kad galėtų susituokti su trečiosios šalies piliečiu. Iš tolesnių pokalbių paaiškėjo, kad ji nežinojo būsimos sužadėtinio vardo, kuris, spėjama, taip pat turėjo Egipto pilietybę. Gavusi iš ambasados pranešimą apie galimą rengimąsi fiktyviai santuokai, Prekybos žmonių prevencijos ir pagalbos aukoms tarnyba susisieko su moterimi. Konsultantai jai skambino keletą kartų, kol į skambutį atsiliepė pati I.M.; pokalbio metu jie informavo ją apie galimas grėsmes ir neigiamas pasekmes, susijusias su fiktyvia santuoka. Moteris taip pat buvo raginama skambinti tarnybai, jeigu jai prireiks daugiau pagalbos. Tarnybos konsultantams taip pat susidarė įspūdis, kad I.M. mažai žinojo ar suprato apie santuokos registracijos procedūras ir kad procesą organizavo ir koordinavo trečiasis asmuo.

2015 m. sausio mėn. I.M. vėl kreipėsi į Estijos ambasadą siekdama pagalbos neleidžiant jos vyrui atvykti į Italiją. Anksčiau ji buvo išvykusi į Egiptą ir susituokė su egiptiečiu H., kuris dabar norėjo migruoti į Europos Sąjungą. Ji klausinėjo apie galimybes nutraukti santuoką, nes vyrą santuoka domino tik kaip priemonė, leidžianti jam lengviau migruoti.

Gavusi informaciją, tarnyba bandė susisiekti su I.M., tačiau jos telefonu atsiliepė vyras, pasivadinęs jos draugu, kuris kalbėjo su stipriu neitališku akcentu. Paskambinus jai dar keletą kartų, I.M. galiausiai atsiliepė, jai buvo suteikta informacija apie bendruosius teisės aktus dėl santuokos nutraukimo ir apie tai, kad gali būti, jog jai reikės gauti Egipto institucijų leidimą išsituokti. Moteris atrodė priblokšta teisinių klausimų sudėtingumo ir pareiškė, kad turi sunkumų bendraujant su vyru. Vėliau ji paminėjo, kad planavo įtikinti kitą egiptietį draugą, žadėjusį jai tartis su jos vyru dėl galimybės pateikti skyrybų prašymą Egipte, jai padėti. Siekiant užtikrinti moters saugumą, su I.M. buvo bendraujama rusų kalba, kad pokalbis būtų suprantamas tik jai ir jo negalėtų klausytis pirmiau jos telefonu atsiliepęs vyras. Po kelių dienų kitas užsienietis paskambino tarnybai I.M. telefonu ir klausinėjo, kas tai per telefono numeris.

Vėliau paaiškėjo, kad pažadai dėl skyrybų buvo melagingi, nes 2015 m. vasario mėn. I.M. išsiuntė Estijos ambasadai laišką, kuriame buvo teigiama, kad ji bijo atsisakyti padėti savo sutuoktiniui atvykti į Italiją, nes yra stebima, ir kad jai gali nutikti kas nors bloga. Moteris atrodė labai nusiminusi ir įsibaiminusi prašyti Italijos institucijų pagalbos, nes nuo pat pradžių ji sutiko sudaryti santuoką, kuri, kaip paaiškėjo vėliau, buvo fiktyvi. Kadangi moteris ir toliau gyveno ir dirbo Italijoje, informacija apie šį atvejį buvo perduota nevyriausybinei organizacijai, Italijoje vykdančiai prekybos žmonių prevenciją.

6 atvejis

2010 m. jauną estę K. iš P. [Estijos miestas] susirado vaikystės draugė, kuri jai pranešė apie galimybę išvykti į Hagą (Nyderlandai) ir ten dirbti. Pareigūno žiniomis, estė M. ieškojo jaunų moterų dirbti bare. Rugsėjo mėn. K. iškeliavo į Nyderlandus.

Jai atvykus, M. pasiėmė K. asmens dokumentus, teigdama, kad jie jai reikalingi K. darbo leidimui gauti. K. buvo apgyvendinta bute su vyru, kuris turėjo ją nuolat stebėti. Pirmas dvi savaites M. ir kiti organizatoriai su K. elgėsi draugiškai, nuolat rengė vakarėlius ir Facebook'e skelbė daug nuotraukų, iš kurių buvo matyti, kaip jie leidžia laiką kartu. Tačiau kai K. dokumentai buvo paimiti, ji sužinojo, kad iš tikrųjų jokio darbo čia jai nebuvo. M. mėgino K. priversti ištekėti už Turkijos piliečio, kuris norėjo gauti leidimą gyventi. M. liepė K. įsidėmėti informaciją apie būsimą sutuoktinį, surašytą lapelyje: vardą, pavardę, gimimo data ir kitus asmens duomenis. K. atsisakė ištekėti ir mėgino susisiekti su savo šeima, kad ši jai padėtų grįžti į Estiją, nes ji neturėjo pinigų bilietui. K. motina jai pareiškė, kad šioje situacijoje negali padėti.

Du mėnesius K. buvo laikoma Nyderlanduose ir kontroliuojama M. ir tame pačiame bute gyvenančio vyro. Per šį laikotarpį ji buvo dukart išžaginta ir pastoję. Galiausiai K. pavyko atgauti savo asmens tapatybės kortelę ir el. paštu pranešti apie savo padėtį Estijos žiniasklaidai, kuri šią informaciją perdavė Estijos prekybos žmonėmis prevencijos ir pagalbos aukoms tarnybai. Vėliau Estijos ambasada Nyderlanduose K. suteikė pagalbą, čia ją taip pat apklausė Olandijos policija, kuri ją identifikavo kaip galimą prekybos žmonėmis auką. Kadangi moteris pareiškė norinti tik grįžti namo, policija ją taip pat palydėjo į oro uostą.

Grįžus į Estiją, K. pasitiko Estijos kovos su prekyba žmonėmis nevyriausybių organizacijų atstovai, kurie jai pranešė apie galimą pagalbą. K. pagalbos atsisakė ir grįžo į gimtąjį miestą. Ekspertų teigimu, toks elgesys labai būdingas žmonėms, kurie patyrė seksualinę prievartą ir kitokias psichologines traumas.

Grįžusi į Estiją K. pranešė, kad ji sapnuoja košmarus ir turi kitų sveikatos problemų. Be to, organizatoriai iš Nyderlandų jai pradėjo siuntinėti grasinamo pobūdžio pranešimus. Tuomet K. pati kreipėsi į tarnybą ir sutiko priimti psichologinę pagalbą.

Kadangi grasinimai nesiliovė, K. taip pat sutiko bendradarbiauti su Estijos policija tiriant šį atvejį.

7 atvejis

2009 m. rudenį draugė Ina pakvietė Muditę (*Mudite*) atvykti į Airiją ir pažadėjo jai rasti darbą. Ina nupirko lėktuvo bilietą. Atvykus į Rygos oro uostą, Ina be kita ko papasakojo Muditei apie galimybę gyventi kartu su vyru ir ištekėti. Muditė šį pasiūlymą palaikė pokštu ir išskrido į Dubliną kartu su Ina 2009 m. spalio 19 d. Dubline Muditė apsistojo Inos namuose. Pažadėtą darbą gavo kažkas kitas. Ina pažadėjo rasti kitą darbą. 2009 m. spalio 22 d. Inos bute pasirodė vyras vardu Hamidas, kuris nepaaiškinęs priežasties išsivežė Muditę su savimi. Jis pažadėjo Muditei saugumą, pagarbą ir atskirą kambarį, taip pat darbą. Kad Muditė galėtų pradėti dirbti, reikėjo

įvykdyti darbdavio „reikalavimus“. Į darbą buvo priimamos tik ištekėjusios moterys. Hamidas pasiūlė susituokti, kad Muditė galėtų gauti tą darbą. Kartu draugė Ina Muditei priminė, kad ji apmokėjo visas kelionės lėktuvu išlaidas ir kad Muditė jai buvo skolinga, o skola turi būti gražinta nors iki kelionės nereikėjo nieko mokėti – Ina pareiškė, kad kelionė buvo įskaiciuota į skolą. Hamidas pažadėjo Muditei padėti panaikinti skolą. Tuo met Muditė nesuprato, kad ja buvo manipuliuojama. Nebuvo nė vieno žmogaus, kuris galėtų pasirūpinti Mudite, jos motina nesidomėjo, ką Muditė veikia, kad tik ši neprašinėtų pinigų; todėl 2010 m. balandžio 22 d. Muditė sutiko išteketi už Hamido Akramo. Vestuves, kurios įvyko metrikacijos skyriuje organizavo Hamidas ir jo draugai. Po vestuvių Muditė kartu su vyru nuvyko į tą pačią imigracijos instituciją ir pateikė prašymą išduoti jam leidimą gyventi šalyje. 2010 m. balandžio 29 d. Muditė grįžo į Latviją.

Latvijoje Muditė gyveno Saldus su draugu. Airijoje gyvenantis fiktyvus vyras skambinėjo Muditei ir įkalbėjo ją grįžti į Dubliną, nes reikėjo įrodyti, kad jo žmona gyvena kartu su juo. Draugiški ir dažni telefono skambučiai, el. laišakai, kuriuose jis grasino Muditės draugui iš Saldus viską papasakoti, paskatino Muditę dar sykį vykti į Airiją.

Airijoje vyras uždraudė Muditei vienai išeiti iš namų. Hamidas paėmė Muditės pasą ir jo negražino. Airijoje Muditė pagimdė dukrą. Biologinis dukters tėvas buvo iš Latvijos. Hamidas mergaitę įregistravo kaip savo paties dukterį. Kai Hamidas gavo leidimą gyventi šalyje, jis pradėjo smurtauti prieš Muditę ir naują gimę. Hamidas mušė vaiką, seksualiai išnaudojo Muditę prieš jo valią ir seksualiai smurtavo. 2013 m. gegužės 3 d. Muditė kreipėsi į Airijos policiją pagalbos ir kartu su vaiku buvo apgyvendinta krizių centre. Vyras Hamidas prašė jos atleisti ir mėgino ją įkalbėti grįžti. Muditė juo patikėjo ir 2019 m. gegužės 29 d. grįžo pas vyrą. Tačiau smurtas nesiliovė, o 2013 m. birželio 14 d. Muditė dar sykį kartu su nepilnamečiu vaiku buvo išmesta į gatvę be jokių pragyvenimo lėšų. Muditė su dukra buvo apgyvendinta Airijos krizių centre. Padedama policijos, Muditė kreipėsi į Latvijos ambasadą Airijoje. Ambasadoje Muditei ir jos vaikui buvo išduoti pažymėjimai, kad galėtų grįžti namo, ir rekomenduota kreiptis į draugiją „Prieglauda“, „Saugūs namai“.

8 atvejis

Anda užaugo devynių vaikų šeimoje. Dėl protinio atsilikimo Andai nustatyta 2 neįgalumo grupė. Dar būdama nepilnametė, Anda mokėsi specialioje mokykloje ir globos įstaigoje (internate). Pabaigus mokyklą, Anda pagimdė sūnų. Vaiko tėvas buvo Andos klasiokas. Anda augino sūnų viena, gyveno kartu su tėvais ir aštuoniais broliais ir seserimis dviejų kambarių bute. Buvusi Andos brolio žmona pažadėjo rasti jai darbą ir visapusiškai padėti.

Brolio žmona nupirko bilietus, įsodino Andą į lėktuvą ir pasakė, kad oro uoste ją sutiks asmuo, kuris padės jai rasti darbą ir vietą gyventi. Kartu su šešių mėnesių sūnumi Anda atvyko į Airiją 2009 m. pabaigoje siekdama gauti darbą. Anda neturėjo

net pagrindinių anglų kalbos žinių. Buvusio brolio žmona jai pasiūlė darbą. Dublino oro uoste Pakistano pilietis ją pasitiko ir nuvežė į kitą gyvenamąją vietą Niukasle. Po kelių dienų jai pasiūlyta 500 eurų už santuoką, galimybė ištekėjus grįžti į Latviją ir aprūpintas gyvenimas jai ir jos sūnui. Kitų pasiūlymų nebuvo. Pasinaudodama žodynu Anda mėgino paklausti, kur yra žadėtas darbas. Būsimas vyras Andai pasakė, kad ji čia atvyko ištekėti, kad jis už ją sumokėjo ir kad jie turi susituokti. Santuoka buvo įregistruota Airijoje 2010 metais. Gavęs leidimą gyventi šalyje, vyras pasidarė agresyvesnis, ėmė smurtauti prieš Andą ir jos sūnų. Gana dažnai Anda ir jos sūnus neturėjo ko valgyti, vyras juos mušė. Anda darė viską, ką jai liepė vyras, nes žmona privalo vykdyti savo pareigas. Jeigu Anda neklausydavo, vyras ją mušdavo.

Pasibaigus Andos paso galiojimui, vyras ją nuvežė į Latvijos ambasadą. Vėliau Anda kreipėsi į ambasadą prašydama padėti jai grįžti į Latviją. Tos pačios dienos vakare Dublino oro uoste Andą ir jos sūnų pasitiko policija ir ambasados darbuotojai, kurie dieną padėjo Andai pabėgti iš vyro namų. Anda ambasados darbuotojams ir policijai papasakojo, kad ji patyrė seksualinę prievartą ir pastojo. Ambasadai bendradarbiaujant su draugija „Prieglauda „Saugūs namai““, Anda ir jos nepilnametis sūnus buvo gražinti į Latviją.

Latvijoje Anda pagimdė sūnų. Vėliau Andos vyras ėmė kviesti Andą ir vaikus grįžti į Airiją. Anda nusprendė dar sykį nuvykti į Ariją pas vyrą, nes Latvijoje neturėjo pragyvenimo lėšų. Vienintelės šeimos pajamos buvo socialinės pašalpos. 2012 m. lapkričio mėn. Anda kartu su nepilnamečiais vaikais išvyko į Ariją pas fiktyvų vyrą, Pakistano pilietį Ghani Usman. Anda nežinojo, kad jam reikia prasitęsti leidimą gyventi šalyje. Anda buvo įsitikinusi, kad vyras nori būti su ja ir jų bendru vaiku. Būdama Airijoje, Anda niekur nedirbo, nors jai buvo pažadėtas darbas. Andos fiktyvus vyras nupirko bilietus į vieną pusę. Andai buvo pažadėta, kad ji ir jos vaikai bus viskuo aprūpinti ir kad ji galės gerai įsikurti Airijoje. Atvykusi į Airiją, Anda apsistojo pas savo fiktyvų vyrą. Iš pradžių vyras su Anda elgėsi gerai. Po mėnesio Airijoje Anda suprato, kad laukiasi, vyro požiūris į Andą staiga pasikeitė. Jis tapo dar agresyvesnis nei anksčiau, fiziškai smurtavo prieš Andą. Anda nuolat patirdavo fizinį smurtą, buvo marinama badu. Fiziškai smurtaujama buvo ir prieš vaikus. Andai buvo uždrausta kreiptis į medikus pagalbos, ji nesilankė pas ginekologą. Nebegalėdama daugiau kentėti, 2013 m. sausio mėn. Anda kreipėsi į vietos valdžią ir draugiją „Prieglauda „Saugūs namai““ pagalbos. Finansiškai padedama vietos valdžios, Anda grįžo į Latviją kartu su vaikais 2013 m. sausio 25 d.

Metodų aprašymas

Siūlomi metodai yra tik rekomendacinio pobūdžio, tačiau dėstytojas gali juos koreguoti pagal savo poreikius ir įgūdžius bei grupės poreikius. Kiekvienas dėstytojas gali toliau siūlomus metodus papildyti savais, suformuodamas individualų grupės valdymo metodą.

Metodas	Aprašymas
Diskusija	<p>Kad vyktų diskusija, reikalingas klausimas, kuris būtų svarstomas, pavyzdžiui „Ką jūs manote apie...?“ Diskusija padeda instruktoriui ir dalyviams sužinoti, koks jų požiūris konkrečiu klausimu. Kiekvienas diskusijos dalyvis turi ankstesnės partitės, taip pat ir susijusios su užduotu klausimu; todėl diskusija padeda generuoti / išgirsti kitas idėjas ir ieškoti kitų sprendimų.</p> <p>Diskusija gali vykti didelėje grupėje, porose ir mažose grupėse. Jeigu diskusija vyksta porose ir mažose grupėse, planuojama jos trukmė yra iki 5 minučių, o vėliau jos rezultatai / idėjos yra aptariamose didelėje grupėje.</p>
Paskaita	<p>Paskaita dažniausiai planuojama specialistų iš skirtingų sektorių švietimo tikslais ir paprastai trunka 180 minučių. Jos metu gali vykti ir vaizdinės, ir žodinės medžiagos prezentacijos. Jeigu naudojamos vaizdinės prezentacijos, jos turėtų būti prieinamos klausytojams ir pasibaigus mokymams (persiunčiama auditorijai, pateikiama nuoroda į interneto svetainėje skelbiamą medžiagą ir pan.).</p> <p>Baigiamojoje paskaitos dalyje reikėtų skirti laiko klausimams, kad klausytojai galėtų gauti atsakymus į klausimus.</p> <p>Paprastai dėstytojas nurodo savo el. pašto adresą, kuriuo klausytojai gali kreiptis dėl papildomos informacijos.</p> <p>Jeigu paskaitos rengiamos jaunimui, jų trukmė yra iki 45 minučių.</p>
Trumpoji paskaita	<p>Trumposios paskaitos pranašumas yra tas, kad pateikus trumpą medžiagos santrauką didžioji mokymo dalis skiriama klausimams ir atsakymams. Trumposios paskaitos trukmė – 20–45 minutės. Kad mokymui skirtas laikas būtų panaudotas naudingai, reikėtų grupei parengti klausimus trumposios paskaitos tema.</p>

<p>Idėjų paieška (angl. <i>brainstorming</i>)</p>	<p>Idėjų paieška dažniausiai naudojama norint įsisavinti naują temą prieš jos aptarimą, rasti problemos sprendimą, atsakymus į konkrečius klausimus, generuoti naujas idėjas.</p> <p>Idėjų paieška grindžiama klausimu, kuris gali turėti ne vieną atsakymą; atsakymai fiksuojami dalyviams matomu būdu, pavyzdžiui, užrašomi ant lentos ar sienos. Kai idėjų nebelieka, idėjų paieška baigiama ir paprašoma papildomai pakomentuoti išreikštas idėjas.</p> <p>Idėjų paieška skatina dalyvių kūrybingumą, suteikia paskaitai ekspresyvumo, taip pat leidžia per trumpą laiką rasti skirtingus nustatytos problemos sprendimus.</p>
<p>Darbas porose / grupėse</p>	<p>Darbas porose ar mažose grupėse skiriasi nuo darbo didelėje grupėje, nes kiekvienas mažos grupės (iki 6 asmenų) narys yra motyvuotas dalyvauti sprendžiant klausimą ir pasiūlyti grupei savo privalumus. Darbas grupėse ugdo bendradarbiavimo ir bendravimo įgūdžius, taip pat skatina skirtingus žmones suderinti nuomones ir priimti bendrą sprendimą.</p> <p>Darbui grupėse planuojama skirti vidutiniškai iki 20 minučių, tačiau jo trukmę gali lemti užduočių skaičius. Užduotis turi būti aiškiai apibrėžta ir orientuota į rezultatą, kuris bus pristatytas visai grupei pasibaigus darbui porose / mažose grupėse.</p>
<p>Vaidmenų žaidimas (angl. <i>role play</i>)</p>	<p>Vaidmenų žaidimas padeda dalyviams susipažinti su nagrinėjamo atvejo dalyvių situacija, skatina empatiją, padeda nustatyti susidariusios situacijos priežastis ir pasiūlo įvairias situacijos sprendimo alternatyvas. Tai improvizacija, bet jos tikslas nėra ugdyti vaidybinius įgūdžius.</p> <p>Prieš vaidmenų žaidimą trumpai pateikiamos situacijos įžvalgos, nustatomi ir apibūdinami situacijos dalyviai, apibrėžiama problema.</p> <p>Vaidmenų žaidimo dalyviams (dažniausiai nedidelei 6–8 asmenų grupei) skiriama užduotis suvaidinti apibūdintą situaciją, pasitelkiant savo viziją, patirtį ir mokymo aplinkoje prienamą medžiagą. Savo ruožtu instruktorius ir kiti mokymo dalyviai taip pat pateikia kitus sprendimus kaip kelias situacijos sprendimo alternatyvas.</p> <p>Vaidmenų žaidimo trukmė priklauso nuo duotos užduoties sudėtingumo, tačiau ji neturi būti tokia sudėtinga, kad dalyviai negalėtų jos atlikti.</p>

	<p>Užduočiai atlikti turi būti skiriama pakankamai laiko, o jeigu prireikia moderatoriaus pagalbos, tokia pagalba turi būti suteikta, kad užduotis būtų atlikta kokybiškai ir būtų išvengta psichologinio diskomforto taikant šį metodą.</p> <p>Taip pat reikia laiko „išeiti“ iš paskirto vaidmens, išnagrinėti situaciją ir sumažinti emocines situacijos dalyvio, su kurio vaidmeniu susipažino mokymo dalyvis, kančias.</p>
Imitavimo žaidimai	<p>Siekiant surengti imitavimo žaidimus, reikia parengti scenarijų, į kurį įsitrauktų visi žaidimo dalyviai. Imitavimo žaidimuose faktiškai nelieka galimybės improvizuoti, nes situacijos yra numatytos taip, kad dalyviai galėtų kuo tiksliau išgyventi atitinkamas situacijas ir kad jos vyktų saugioje aplinkoje.</p> <p>Ypatingas dėmesys skiriamas diskusijoms po imitavimo žaidimų, kadangi būtina aptarti jausmus, kuriuos sukėlė dalyvavimas imitavimo žaidime: patirties kontrolė, noras pakeisti situaciją, bet negebėjimas tai padaryti, pažeidžiamumas, situacijos plėtojimas ir pan.</p>
Socialinių atvejų analizė	<p>Šis metodas dažniausiai taikomas siekiant didinti tarpinstitucinių grupių profesionalumą, nes jis yra grindžiamas tikromis tikrų žmonių situacijomis, kurias reikia išspręsti įtraukiant kelių profesijų atstovus.</p> <p>Analizuojant atvejį, didelė grupė padalijama į mažesnes grupes iki 6 asmenų (jų gali būti ir mažiau). Mažoms grupėms pristatomi įvairūs socialiniai atvejai, bet užduotys ir klausimai turi būti vienodi. Atvejo analizei skiriama ne mažiau kaip 30 minučių, kad grupė galėtų įdėmiau susipažinti su situacija ir atsakyti į užduotus klausimus.</p> <p>Atlikus socialinio atvejo analizę mažose grupėse, rezultatai ir grupės atsakymai į užduotus klausimus pristatomi didelei grupei. Instruktorius teikia atsiliepimus apie grupės darbą.</p> <p>Socialinių atvejų analizė parodo situacijas, kurių kelių sričių specialistai nemato kaip konkrečių socialinių situacijų sprendimo būdų; todėl instruktorius turi nurodyti, kuriuo momentu kiekvienas specialistas galėjo įsitraukti, kad situacija konkrečiu atveju būtų išspręsta kuo palankiau jos dalyviui.</p>

<p>Klausimai ir atsakymai</p>	<p>Šis metodas gali būti papildomai taikomas, pavyzdžiui, prieš imitavimo žaidimą, siekiant nustatyti auditorijos žinių lygį. Jeigu šis metodas taikomas prieš imitavimo žaidimą, suformuluojami paprasti klausimai, padedantys nustatyti dalyvių žinių lygį konkrečiu momentu. Tokiu atveju pasibaigus imitavimo žaidimui dalyviai pakartotinai apklausiami ir nustatoma, kokių žinių jie įgijo.</p> <p>Šis metodas dažnai naudojamas jaunos auditorijos atveju – viena grupės dalis užduoda klausimus, o kita – į juos atsako, taiga, į procesą įsitraukia visi seminaro dalyviai ir instruktorius, kuris talkina abiem pusėms.</p>
<p>Lapas su kontroliniais klausimais</p>	<p>Lapai su kontroliniais klausimais gali būti naudojami papildomai, pavyzdžiui, po paskaitos, siekiant patikrinti, kokios žinios buvo įgytos. Taikydamas šį metodą, instruktorius parengia klausimus konkrečia tema, iš kurių keli klausimai atlieka dvigubo patikrinimo funkciją: 2 skirtingi klausimai suformuluojami taip, kad atsakymas į juos būtų tas pats. Jeigu į šiuos 2 skirtingus klausimus atsakoma taip pat, instruktorius įsitikina, kad klausytojas suprato pristatytą temą teisingai.</p> <p>Lapuose su kontroliniais klausimais neturi būti įrašyti klausimai, kuriais siekiama sužinoti dalyvio nuomonę, t. y. klausimai, į kuriuos atsakant reikia išreikšti savo nuomonę.</p>
<p>Vertinimas nuo 1 iki 10</p>	<p>Šis metodas taikomas, jeigu reikia įvertinti svarbiausius ir mažiausius svarbius dalykus, pavyzdžiui, analizuojant socialinį atvejį: duodama užduotis įvertinti situacijos dalyvių svarbą vykstančiame procese nuo 1 iki 10, kur 1 – svarbiausias, o 10 – mažiausiai svarbus (socialinio atvejo dalyvių skaičius yra 10).</p> <p>Jeigu dalyvių yra 8, naudojama vertinimo skalė nuo 1 iki 8. Padalijus grupę, atsiskleidžia diskusijos eiga – kaip buvo gauti tokie vertinimo rezultatai.</p>
<p>Lankstinukai</p>	<p>Jeigu tema yra susijusi su prevencija, parengiami lankstinukai, kuriuose trumpai apibendrinami svarbiausi faktai, kad tikslinė grupė sužinotų, kaip apsisaugoti ir netapti fiktyvios santuokos auka.</p> <p>Šis metodas taikomas mokant naujus instruktorius parengti glaustą informaciją skirtingoms tikslinėms grupėms. Mokymo metu instruktorius gali šį lankstinuką peržiūrėti kartu su visa mokymo grupe.</p>

Publikacijų / pokalbių / vaizdo įrašų analizė	Šis metodas taikomas panašiai kaip ir socialinių atvejų analizė, tačiau publikacijose, pokalbiuose ir vaizdo įrašuose dažnai reiškiami autorių (visuomenės narių, įskaitant žurnalistus, rašytojus, publicistus ir pan.) nuomonė konkrečia tema. Šis metodas taikomas siekiant aptarti visuomenėje vyraujančius stereotipus, jų apraiškas, galimybes keisti stereotipus ir išankstinį nusistatymą prieš konkrečią tikslinę grupę.
---	---

3 priedas

Tikslinės grupės

12–15 metų vaikai
15–18 metų jaunuoliai
Socialiniai darbuotojai, dirbantys su nežymiai ar vidutiniškai protiškai atsilikusiais jaunuoliais
Socialiniai darbuotojai
Policijos pareigūnai
Žurnalistai
Medicinos darbuotojai
Mokytojai, dirbantys su jaunesniais nei 15 metų vaikais
Mokytojai, dirbantys su jaunesniais nei 18 metų jaunuoliais
Jaunimo lyderiai, kurie nori mokyti skirtingo amžiaus jaunuolius
Nevyriausybinių organizacijų darbuotojai
Nežymiai ar vidutiniškai protiškai atsilikę asmenys
Daugiavaikiai tėvai
Bedarbiai
Bibliotekininkai
Socialinėse įstaigose gyvenantys jauni žmonės
Valstybinės darbo biržos skyrių darbuotojai
Įvairių institucijų vadovai
Savanoriai
Universitetų studentai
Platesnė visuomenė rengiamos akcijos metu

Vaizdo įrašų nuorodos

- 1) Netikras pasiūlymas tuoktis – išdaiga merginai!
<https://www.youtube.com/watch?v=yLcJbX2PGsc>
- 2) Europos moterys Airijoje parduodamos Pakistano musulmonams į vergiją (3:50 min., Airija + Latvija)
<https://www.youtube.com/watch?v=ILVv6J2aHIA>
- 3) Išskirtinis įrašas: „Sky News“ atskleidė, kaip sudaromos netikros santuokos (6:54 min., JK, Slovakija)
<https://www.youtube.com/watch?v=vm6fBusWQYo>
- 4) ITV tyrimas. Reketas dėl fiktyvių santuokų Jungtinėje Karalystėje (2015 m.) (49:20 min., JK)
<https://www.youtube.com/watch?v=XBPNa7owbUg>
- 5) Saugokis prekybos žmonėmis. Nutrauk grandinę.
<https://www.youtube.com/watch?v=JlrD31xqhUM>
- 6) Prekyba žmonėmis – ar abejingumas yra palaiminimas?
<https://www.youtube.com/watch?v=jJlCAmtYeIY>
- 7) Fiktyvi santuoka. Parduota laisvė
<https://www.youtube.com/watch?v=qa-HgpkYdEg>
- 8) Prekyba žmonėmis – tai mėsmalė (2012 m., 1:42 min.)
https://www.youtube.com/watch?v=j3y_0zSg4EA

